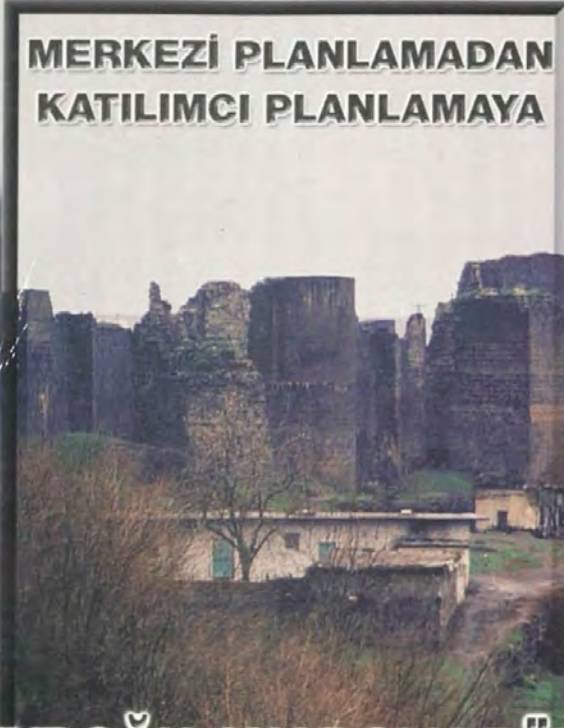

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

**MERKEZİ PLANLAMADAN
KATILIMCI PLANLAMAYA**

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ KALKINMA PLANI

**VİZYON, AMAÇ, HEDEF VE POLİTİKALAR
DEĞERLENDİRME TOPLANTISI**

ÇALIŞMA RAPORU 20

29 EYLÜL 2000 - DİYARBAKIR

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

**MERKEZİ PLANLAMADAN
KATILIMCI PLANLAMAYA**

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ KALKINMA PLANI

**VİZYON, AMAÇ, HEDEF VE POLİTİKALAR
DEĞERLENDİRME TOPLANTISI**

ÇALIŞMA RAPORU 20

29 EYLÜL 2000 - DİYARBAKIR

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ DOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ	
YER NO	16-1
DEMİRBAŞ NO	49

ÖNSÖZ

GAP İdaresi Başkanlığı, "GAP Master Planı"nın yerini alacak, Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışmasını, katılımcı bir süreç içinde başlatmış bulunmaktadır.

Teknisyen olarak hazırlık çalışmasında görev aldığım ve 1989 yılında tamamlanan Master Planı'nın uygulanmaya başlaması üzerinden geçen 10 yıl, Planın sadece güncelleştirilmesi ihtiyacını değil, kapsam ve yaklaşım gibi başka değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Son on yılda Dünyanın kalkınmaya bakış açısı ve planlama pratiğinde önemli değişiklikler olmuş ve kalkınmayla ilgili bazı temel kavramlar daha belirleyici konuma gelmiştir

1992 yılında Rio'da yapılan dünya zirvesinde, çevre ve doğal kaynakların korunması konuları ile sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kalkınma literatüründe ön plana çıkmıştır. Kalkınma kavramı artık salt, kaynakların geliştirilmesi ya da fiziksel yapıların inşasını içermemektedir. Artık sadece sulama ya da tarımsal üretimi arttırmak gündeme gelmemektedir. Kalkınmanın odağına insan yerleştirilmiş ve doğal kaynakların korunması birinci derecede önem kazanmış bulunmaktadır.

Gündem-21 dokümanını üreten ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu, hemen tüm ülkelerin , devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan Rio Zirvesi'ni takiben, başka konularda da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. 1994'te Kahire Konferansı "nüfus", 1995'te Pekin Konferansı " cinsiyet dengeli kalkınma " konusundaki yeni ilke ve yaklaşımları belirlemiştir. Kopenhag'daki ilkeler kalkınmada sosyal politikalara ilişkin yeni gündemler saptamıştır. 1996'da İstanbul'daki Habitat II Kent Zirvesi, kalkınmanın ve gelişmenin kentsel bağlamına ilişkin değerleri evrensel boyutlara taşımış ve son olarak da Mart 2000'de Lahey'de gerçekleşen Dünya Su Forumu, kalkınma ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi konusundaki çağdaş yaklaşımları ortaya koymuştur.

Aslında GAP İdaresi, söz konusu bu değişik alanlarda, değişik projeler üretmekteydi. Ancak bu gelişmeler GAP'ın genelinin, bir tür entegre yaklaşım içinde ve ortaya çıkan çağdaş değer ve ilkeler bağlamında gerçekleştirilmesi konusunda İdare'ye önemli bir fırsat sunmuştur. Bir diğer fırsat ise, siyasi karar organının, GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanması talimatıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Böylece yeni plan ilgili tüm kesimlerden sağlanan girdi ve katkılarla, bu talimatın gereğini yerine getirme yolundaki önemli bir adım olarak gerçekleşmiş olacaktır.

Katılımcı bir şekilde yapılmasını esas aldığımız Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışması için tüm GAP Bölgesi illerinde her kesimi yeni planın felsefesi, hedef ve stratejileri ile

---

değişik konulardaki detayları hakkında bilgilendirmek amacıyla ilk etapta 9 ilde bilgilendirme ve beyin fırtınası toplantıları yapıldı. Böylece iş tanımının sonuçlanması ve katılım yöntemlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak, tüm paydaşların görüş ve katkıları alındı.

Bu kitap, 29 Eylül 2000 tarihinde Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Toplantı salonunda yapılan toplantıdaki konuşmaları kapsamaktadır. Ancak katkı ve katılımdan anladığımız bu toplantılarda ortaya konan görüşlerle sınırlı kalmamaktadır. Toplum kesimleri ve onların örgütleri aracılığıyla yapılacak katılım ve katkılar için bir dizi başka yöntem de uygulanmaktadır. Temsil edilemeyen kesimlere doğrudan ulaşma yöntemleri de kullanılarak, katılım en üst düzeyde uygulanmaya çalışılacak ve Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı bu kez aşağıdan yukarıya bir şekilde oluşacak, bu program bütün paydaşlar tarafından çizilmiş şekliyle, uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiş ve yine paydaşların onayıyla yürürlüğe girmiş veya siyasi iradeye sunulmuş olacaktır. Bunun önemi Türkiye’de katılımcı planlama anlayışıyla gerçekleştirilen ilk kapsamlı uygulama olmasından kaynaklanmaktadır.

Tüm katılımcıların ortak emeği ve katkısıyla ortaya çıkmakta olan yeni Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışmalarının hazırlık aşamasında olduğu kadar uygulamada da başarılı olmasını diliyorum.

Dr. İ.H.Olcay ÜNVER
GAP İdaresi Başkanı

DİYARBAKIR

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Değerli Konuklar, bir seri toplantının devamı olan bugünkü toplantımıza hoş geldiniz. Hepinizin bildiği gibi 2010 yılını kapsayacak şekilde, bir bölge kalkınma planı hazırlığı sürdürülmekte ve planın hazırlanma süreci de katılımcı bir yaklaşım içinde yürütülmektedir. Dolayısı ile bu tür toplantılarda önemli bir girdi almayı bekliyoruz. İlk toplantılar biliyorsunuz, GAP İdaresi tarafından nisan ortası ile mayıs sonu arasında GAP Bölgesi'ndeki dokuz ilin her birinde ayrı ayrı olmak üzere yapılmıştı. Bunlar bilgilendirme toplantıları mahiyetindeydi ve sorunların da yerinde tespiti, bir başka amaç olarak alınmıştı. Geçtiğimiz toplantılardan elde edilen veriler, gelirler ve bunların yanı sıra, ayrıca teknik düzeyde tertip edilen diğer başka toplantılarla, elimizde bulunan ve "GAP Bölge Kalkınma Planı Çalışmaları" başlığını taşıyan bir taslak, doküman ortaya çıkmış bulunuyor.

Bu doküman, esas itibarı ile kalkınma planının vizyon, amaç, hedef ve politikalarını, bir başka deyişle özünü oluşturmaktadır. Burada henüz sayısal herhangi bir şey görmemiz mümkün değil. Niye? Çünkü öncelikle temel ilkeleri, temel çerçeveyi sizlerle birlikte çizmeyi amaçladık. Bu şu demek: Plan çalışmasının bundan sonraki aşamalarında da sizlerle yine çeşitli defalar birlikte olup, daha önceki gibi katkı sağlamanızı bekleyeceğiz. Şimdiye kadarki çalışmaların olumlu ve başarılı bir şekilde geliştiğini söyleyebilirim. Umarım bundan sonraki çalışmalarımız da aynı ölçüde başarılı olur.

Şimdi ben lafı daha fazla uzatmadan; bu doküman ile ilgili kısa bir sunuş yapacak olan proje ekibimizin İktisadi Planlama Grubu Başkanı, Sayın Mehmet Polat'a söz vermek istiyorum. Bundan sonra, tartışma kısmına geçeceğiz ve sizlerin görüşlerinizi alacağız. Bu arada Sayın Polat'a söz vermeden önce, bir hususu hatırlatmak istiyorum. Sizlere dağıtılacak olan, tercihler, daha doğrusu amaç tercihleri formunu doldurmanızı özellikle rica ediyorum. Bu, bizim için oldukça yol gösterici olabilecek bir veri tabanı oluşturacaktır. Bu formda, onaltı tane temel amaç yer alıyor. Bu amaçlar arasında özellikle öncelik vermek istediğiniz varsa, onları öğrenmiş olacağız. Bunun yanı sıra, bu onaltı amaç arası yer almamakla birlikte, sizin amaçlar arasında yer alması gerektiğini düşündüğünüz, başka amaçlar var ise onları da belirtmenizi isteyeceğiz. Bir de, bu, onaltı amaç arasında, öncelik sırasında değiştirmeyi düşündükleriniz varsa onları da not etmeniz bizim açımızdan son derece yararlı olacaktır. Şimdi sözü Sayın Polat'a veriyorum. Buyurun.

Mehmet POLAT- (İktisadi Planlama ve Finans Modelleri Grup Yöneticisi)

Teşekkür ederim; Sayın Başkan, değerli konuklar. Sizleri sıkımsamaya çalışarak kısaca yapmaya çalıştıklarımızı anlatmaya çalışacağım.

Sayın Başkanın ifade ettiği gibi, plan dönemi 2002 ile 2010'u kapsayacak. Baz yılı 2001 yılı olacak ve dokuz yıllık süreyi kapsayacak. 2010 yılı nereden çıktı? Diyecek olursanız, 2010 yılı Bakanlar Kurulu'nun direktifinden çıkmıştır. Bakanlar Kurulu'muz, "2010 yılında GAP'ın bitirilmesi" direktifini vermiş bulunmaktadır. Direktif çerçevesinde, GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından özel bir ekip kuruldu. Ekibin başında uzun bir plancılık geçmişli olan Dr. Yavuz Ege vardır. Dış Ticaret Müsteşarlığı yapmış olan Sayın Ege, büyük bir özveri ile bu görevi kabul etti ve bir ekip oluşturdu. Benden, iktisadi planlama ve finansmandan sorumlu olmamı talep ettiler, ben de bu görevi zevkle kabul ettim.

Benim de, daha önce yirmi yedi yıl çalışmışlığım var. Bunun yirmi altı yılı Devlet Planlama Teşkilatında. Uzman yardımcılığından, Genel Müdürlüğe kadar süren süreç. Bu planı yapmak için şöyle bir örgütlenmeye gittik. Bu GAP Bölge Kalkınma İdaresi bir proje direktörü tayin etti. Bu proje direktörünün yanında, GAP İdaresi'nden proje koordinatörü bir arkadaşımız var. O geçen hafta buradaydı ve bir takdim yaptı sizlere. Bunun dışında, projenin danışmanları var. Alanlarında tebarüz etmiş danışmanlar var ve beş ana grup şeklinde yürüyor proje. Birincisi: Bölge Kalkınma Grup Başkanlığı, ikincisi: İktisadi Planlama ve finansman Modelleri Grup Başkanlığı, Sosyal Planlama, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma, Alt yapı ve Çevre ve Tabii bir de İletişim grubu var.

Bunun yanında GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nden arkadaşlarımız; destek hizmetlerini yürütmektedirler. Onların da çabalarıyla bu işleri başarmaya çalışıyoruz. Şimdi Sayın Başkan belirttiler, bu planın hazırlanma yöntemi katılımçılık. Tabii bu katılımçılık iki şekilde etkili oluyor. Birincisi daha sağlam oluyor, daha ayakları yerde bir şey yapıyorsunuz ama biraz yavaş oluyor, katkıları almak, onu tekrar devreye sokmak takdir edersiniz ki zaman alan bir öge ama daha sağlam gidiyoruz. Bu işi yaparken, biz varız, bir programa plana dahil olan, ondan etkileenecek olanlar var, bir de bizim dışımızdaki evren var. Bu üç unsur dışında uluslararası boyutu da göz önüne almamız lazım. Gündem 21, GAP - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı -bu Birleşmiş Milletler ile olan ilişkileri belirleyen bir unsur- bir de Türkiye'nin yeni 2023 perspektifi ve yeni hazırladığı Sekizinci Kalkınma Planı'nı da bu çalışmada, dışsal faktörler olarak ele alacağız.

Nasıl bir çalışma yöntemi uygulayabiliriz? İlk olarak bölgedeki kuruluşların; DSI, Köy Hizmetleri, Karayolları vb kuruluşların bu işi benimsemeleri ve doğru yönlendirmeleri. İkincisi bölgedeki Sivil Toplum örgütleri ve bölgedeki olaya taraf olan örgütlü olmayan kesimlerin projeye dahil olmaları. Bundan önceki plan ve buna yönelik yapılan diğer sosyal eylem planı, diğer projeler ve mevcut durum tespitini yapmak gerekir. Bu çalışmalar, veri toplamalar sürüyor, önemli aşamalar kaydedildi. Bundan sonra ilk aşama kalkınma ihtiyaçlarını tespit etmektir. Dokuz ilimizdeki kalkınma ihtiyaçlarımız nedir? Bunu mümkün olduğu kadar rakamsallaştırılmak

gerekir. İkinci aşama, planın amaç, hedef ve stratejilerinin belirtilmesidir. Şimdi, amaç, hedef ve stratejilerin çerçevesini, ilkelerini, prensiplerini koyan çalışmayı önünüze getirdik, eleştirilerinizle bunu daha da iyiye doğru götüreceğiz. Tabii bu az önce saydığım çalışmalar çerçevesinde bu amaç, hedef ve stratejilerin rakamsallaşması ortaya çıkacak. Bu rakamsallaşma ortaya çıktığında da kalkınma alternatifleri ortaya çıkacak, seçenekler ortaya çıkacak. Bu seçeneklerin bir elemeye tabi olması gerekir. Elemeyi de, finansman modelleri ile kaynaklarla yapabiliriz. Bu yine kuruluşlardan ve finansman modellerinden ortaya çıkacak. Daha sonra da finansman kaynakları belirlenmiş, bir seçenekler bütünü karar alıcı mercilere sunmanız söz konusu. Tabii bu Seçeneklerin programlandırılması lazım. Yani bir seviyeye geldikten sonra, hangi iş programlarıyla hangi projelerle neleri gerçekleştireceğiz. Bunları yapmak gerekiyor. Bütün bunların yapılması da yetmiyor. Ondan sonra da izleme-değerlendirme önem arz ediyor. Nasıl izlenecek, bunun da sisteminin kurulması gerekiyor. Burada, bu dönemi kapsayacak hedeflerimiz, politikalarımız olacak. Bir de bu dönemi de aşacak bir vizyonumuz olacak. Yani 2020-2030 yıllarına giden bir vizyonumuz olacak. Bu vizyonda neleri amaçlıyoruz? Kısaca belirteyim. Temel olarak refah, refah'ın artırılması, diğer bölgelerle gelişmişlik farklarının kaldırılması ya da en azından AB normlarında olan % 10 mertebesine düşürülmesi. Herkese ekonomik faaliyetlere katılma fırsatı. Kaynakların etkin ve verimli kullanımı, istihdamın artırılması, ulusal ekonomi ile bütünleşme. Dünya ile bütünleşme, dışa açık demokratik bir toplumsal yapının oluşturulması. Güçlü, dayanıklı, eğitilmiş, özgüvenli bireyler. Ve bunların sürdürülebilirliği.

Planın genel amacı nedir? Katılımcılık yaklaşımı ile bölgedeki bütün insanların yaşam kalitesini yükseltmek ve bunu sürdürülebilir kılmak. Yani payandalara, desteklere ihtiyaç olmadan yaşam kalitesinin yükseltilmesi. Hangi temel ilkeler çerçevesinde, bu amacı ve vizyonu gerçekleştireceğiz. AB normları ve Bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde, uluslararası yükümlülüklerimiz göz önüne alınarak. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 2023 Türkiye Perspektifi ve sekizinci 5 yıllık planın temel ilke ve politikaları çerçevesinde çalışmalarımızı yürüteceğiz.

Bölgenin kalkınması ne tür bir yöntem ile olacak? Kalkınma dediğimiz zaman neleri kastediyoruz? Gördüğümüz gibi bunun birinci yolu, ekonomik şartların iyileştirilmesi, ekonomik kalkınma, sosyal şartların iyileştirilmesi, kültürel şartların iyileştirilmesi, mekansal ve çevre ile ilgili şartların iyileştirilmesi. Bu iyileştirmeler, bu geliştirmeler neye yönelik olacak? Bunların hepsinin temelinde, insani gelişme, yani insanın yaşama şartlarının en iyiye götürülmesidir. İnsani gelişmede yöntemimiz nedir? Yöntemimiz; Katılımcılık ve sürdürülebilirliktir. İnsani gelişme temelinde, entegre kalkınma çabasını sağlamak için de tabiki pazar ekonomisi. Pazar ekonomisinin bütün kurum ve kuralları ile rasyonel bir biçimde işlenmesini, hem bölgede hem de Türkiye'de gerçekleştirmek gerekiyor. Bu amaçla bölgede yapılacak olan yöresel pazarın canlandırılması, yöresel pazar dinamiklerinin kullanılması ve bu dinamiklerle ulusal ve uluslararası pazarın geliştirilmesidir. Pazarın çözüm getiremediği alanlarda, tüm dünyada olduğu gibi, takdir edersiniz ki kamu inisiyatifi kullanılacaktır. Bu yerel kamu inisiyatifi ya da ulusal kamu inisiyatifi olabilir.

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için. Beşeri doğal ve ekonomik kaynakların uyum içerisinde olması ve kullanılması gerekmektedir. Beşeri kaynakları geliştirmek için doğal kaynakları, ekonomiyi geliştirmek için beşeri kaynakları feda etmek durumunun olması sürdürülebilirlik değildir. Doğal Kaynakları ekonomik ve beşeri amaçları için kullanırken dengeli kullanılmak durumundayız, yoksa tükenilebilir kaynaklar olan doğal kaynakları kaybetme olasılığı her zaman söz konusudur. Bu bağlamda pazarın çözüm getiremediği alanlarda hedef gruplarının desteklenmesi, yoksulların desteklenmesi söz konusu, ayrıca doğal, beşeri kaynakların geliştirilmesi için çağdaş, kurumsal yapıların oluşturulması kaçınılmaz görünüyor. Tabii bunu mekansal organizasyon içinde pazar ekonomisi kuralları çerçevesinde, çevre boyutunu da göz önüne alarak yapmak gerekiyor. Bunları yapmak için kaynak gerekiyor, bazı alanlarda görüyoruz ki kamu kaynakları yeterli değil, o zaman kamu dışındaki yerel ve ulusal olanakların seferber edilmesi lazım. Onlar için planın cazip hale getirilmesi lazım. Uluslararası olanakları seferber etmek lazım. Bu olanaklardan faydalanmak için gerekli olan sistemi, modelleri oluşturmak lazım.

Dezavantajlı gruplar, yoksullar için işsizlik söz konusu. Buna da bir çare bulmak lazım. Ulusal serveti korumak, geliştirmek, beşeri kaynakların ekonomik aktiviteye kısa vadede hızla katılmasını sağlamak için uygulanması gereken projeler var. Bu çerçevede biz on altı tane amaç belirledik. Az önce Sayın Başkanın da belirttiği gibi bu amaçlarda herhangi bir sıralama söz konusu değil ama sıralamanın katkısını sizlerden bekliyoruz. Eksik olan bir şey varsa bunu da sizlerden bekliyoruz. Gaziantep’de, Urfa’da değerli katılımcılarla görüştük. Bugün de Diyarbakır’daki siz değerli katılımcı arkadaşlarla görüşüyoruz. Katkılarınız bizim için çok önemli.

Büyüme ve gelişme sürdürülebilir olmalı ve bunun iktisadi, fiziki, beşeri bir altyapısı var, öncelikle bu altyapının geliştirilmesi lazım. Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farkları var. Üçüncü amacımız Pazar ekonomisini geliştirecek önlemleri almak. Ve ulusal pazarla bütünleşmeyi sağlamak. Son yirmi yıldaki gelişmeler bize, rekabetçi pazar ekonomisinin dışındaki ekonomik örgütlenmelerin yaşayabilir ve sürdürülebilir olmadığını gösterdi. Bizim tercihimiz katılımcılık prensibine de uyan, ulusal düzeyde düşünürsek, 60 milyon veyahut 70 milyon tüketicinin taleplerine cevap veren bir ekonomik örgütlenme. O taleplere göre üretim yapan bir ekonomik örgütlenme. Bu önem arz ediyor. Kamu ve özel kesim işbirliğinin güçlendirilmesi ve yerel girişimciliğinin desteklenmesi. Yerel inisiyatiflerin öncülüğünde, yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi yolu ile yapılacak bir kalkınma hareketi yaşama şansı itibarı ile daha güçlüdür.

Beşinci sırada su, toprak ve biyolojik kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanılması sağlamak yer alıyor. Bildiğiniz gibi toprak ve biyolojik kaynaklar, tükenilebilir kaynaklardır, bu kaynakların sürdürülebilir olması bizden sonraki nesillere kalmaları gerek. Gıda güvenliği ve güvenilirliğinden de amaçladığımız, gıdanın hem herkese yeterli miktarda olması, hem de güvenilir nitelikte ve kalitede olmasıdır. Yoksulların, fakirlerin, topraksızların, işsizlerin, kadınların, çocukların planda kalkınmada etkin katılımının kolaylaştırılması da diğer bir amaç olarak ortaya çıkıyor. Cinsiyet dengeli toplumsal gelişme sürecini güçlendirmeye gelince, takdir edersiniz ki nüfusun % 50 - % 52’si kadınsa-kadının kalkınmaya eşit ve güçlü bir biçimde katılması, toplam

---

kaynağın özellikle beşeri kaynağın etkin ve verimli kullanımı için büyük önem arz etmektedir. Yerel inisiyatifler öncülüğünde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi için insan kaynaklarının geliştirilmesi; Kamu kuruluşlar ve örgütlü kesimlerin kalkınmada etkin rol oynaması için kapasitenin güçlendirilmesi.

Onuncu amaç olarak sıralamaya koyduğumuz bir diğer amaç, örgün ve yaygın eğitim olanaklarının herkese, her yerde etkin bir biçimde sunulması. Çünkü eğitilmiş kadroların her şeyi daha iyi yapabileceği artık yadsınamaz bir gerçektir. Sağlık standartlarının yükseltilmesi ile sağlıklı bireylerin, üretime, kültürel aktivitelere, daha iyi bir biçimde katılabileceği şüphesizdir. Kalkınma ve toplumsal bütünleşme sürecinde kültürel birikimlerden yararlanmak gerekir. Bölgenin kültürel birikimi, kalkınmaya, katılımcı kalkınmaya ve özellikle pazar kuralları içerisinde kalkınmaya elverişlidir. Bu avantajları kalkınma sürecinde etkin bir biçimde kullanmak. Mekan organizasyonunu işlevsel kılmak yerleşmelerin büyüklük ve yığılımlarından ekonomik ve toplumsal çıkarımlar sağlamak gerekir. Bildiğiniz gibi yerleşmeler çeşitli fonksiyonlara sahip ve bu fonksiyonlar dışsal ekonomiler yaratıyor ve bu dışsal ekonomileri uzmanlaşmalarına göre işlevsel bir bütünlük içerisinde geliştirmenin daha etkin olacağı kabulü planlama çevrelerinde hakim olan bir görüştür. Ağ sistemlerini kurmak ve güçlendirmek yoluyla kır-kent işlevsel bütünlüğü sağlamak da bir amaç olarak ortaya çıkıyor. Kır ve kent ilişkilerinin güçlendiği bir dönemde, bu rollerin birbirleri ile uyumlu bir biçimde yürütülmesi son derecede gereklidir.

Ön beşinci amaç olarak çevre ve kalkınmayı bütünleştirmek yer alıyor. Çevre ve kalkınma birbirini ile çelişen değil, birbirini tamamlayan faktörlerdir. Çevre ve kalkınmayı ekonomik ve sosyal kararlar ile bütünleştirmek gerçekten büyük önem arz ediyor. Son bir amaç da tarih ve kültür varlıklarının korunmasıdır. Bölgede çok zengin olan bu varlıkların korunması, kurtarılması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu plandan öncelikle beklenenler nelerdir diye baktığımızda, özetlersek; Bu planın sonunda ekonomik yapıda değişim sürecinin başlaması, bölge toplumunun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bölge ile ulusal ölçekteki göstergeler arasındaki farklılıkların azaltılması, gelir dağılımındaki göstergelerin, ömür göstergelerinin ve benzeri teknik göstergelerin aynı olması, bölge içi ve dışı özel kaynakların katkılarının sağlanması, kalkınma faaliyetine özel kesim ve bölge dışı özel kesiminin de katılmasının sağlanması ve bu bütün içerisinde, hayata daha etkin katılmak için istihdam olanaklarının sağlanmasıdır, diyebiliriz.

Beni sabır ile dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Eleştirileriniz ile daha iyiye gideceğimizi umut ediyoruz. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Şimdi tartışma bölümüne geçiyoruz. Söz isteyen değerli katılımcılara bir seyyar mikrofonumuz var, arkadaşımız o mikrofonu iletcek. Yalnız kayıtlar bakımından söz alanların kendilerini ilk önce tanıtmalarını istiyoruz. Buyurun efendim.

İskan TEĞİN- (Ziraat Mühendisleri Odası, Diyarbakır Şube Yöneticisi)

Ben daha önceki toplantılarınıza katılmıştım. Diyarbakır'da yaptığımız ilk toplantınıza da katılmıştım. İlk toplantılarda henüz plan yoktu. İkincisinde amaçlar için görüşlerimizi bildirmiştik.

Bu toplantıda, tek tek amaçlar üzerinde durarak, sözü fazla uzatmak istemiyorum. Sadece mesleğim ile ilgili bir iki konuya değinmek istiyorum. Bu planın bir şekilde -bu toplantılara katıldıktan sonra 1989 Master Planını da gözden geçirdim- eskisinden farklılıkları yok. Orda da büyük iddialar var, burada da var. Benim için farkı şu, ben bu planı artık biliyorum. Böyle iddiaların olduğunu biliyorum. Bundan sonra kendi şahsım adına bunun takipçisi olacağım. Geçmiş planı bence yeteri kadar halka indirmedik. Orada da güzel iddialar var, güzel belirlemeler var, ama hiçbir şekilde takibi olamadı. Beşinci bölümde bizim biraz mesleğimizle ilgili iddialar vardı. Yani sulama yatırımlarının ne durumda olması gerektiğini, ne durumda olduğunu söylemenin anlamı yoktur. Sulama yatırımlarının öne çıkarılması kesinlikle dikkate alınmalıdır. Tarımsal destekleme politikalarının şu an merkezi hükümetin yapmayı düşündüğü şekilde gerçekleşmesinin bölge tarımına ve Türkiye tarımına bir şey getireceğini düşünmüyoruz. Kararların tekrar gözden geçirilmesi ya da sadece destekleme ilgili kararların değişmesi gerekmektedir. Bu konuyu geçen toplantıda da tartışmıştık. Artık sivil inisiyatiflere de önem veriyorsak İster bölge olsun, ister Türkiye düzeyinde olsun, tartışmalıyız. Bunu Türkiye tartışmalı bence. Hele Güneydoğu tarım alanları için bunu kesinlikle tartışmalıyız. Yine hükümetlerin politikalarına baktığımız zaman, tarımsal yayımın yavaş yavaş göz ardı edildiğini farkediyoruz. Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü Çiftçi Eğitim Müdürümüz de burada sanırım bu konuda o da görüş bildirir. Bölgenin tarımsal yayım anlamında çok eksikliği var. Bir başka bir konu da "ürün deseni planlaması" yine 89 Master planında bu anlamda çok büyük hedefler konulmuştu. Bunu yine GAP İdaresi yapmış. Şu anda bakıyorum bu ürün desenine, esamesi yok.

Sulama yatırımlarının 2005'te bitirilmesi gibi bir hedef konuşmuş. 85'den 2005'e planlaması yapılmış, buna göre oluşabilecek bitki deseni ortaya konuşmuş. Şu an 2000 yılındayız, hiçbir alakası yok! Bunlar niye takip edilmedi? Yahut biz niye takip etmedik? Niye gerekli kamuoyu oluşturulmadı? Bundan sonra nasıl kamuoyu oluşturabiliriz? Bunu salona söylüyorum, aslında size değil; Bizler bölge insanları bundan sonra yeteri kadar etkin olmalıyız. Diğer konulardan bahsetmek istemiyorum. Örneğin, sağlıkla, tarihle ilgili kuruluşlar burada, onlar da eleştirel bir gözle bakarlarsa memnun olurum. Teşekkür ederim.

Teşekkür ederiz efendim.

Cüneyt ALPHAN- (Doğu ve Güneydoğu Köy ve Mahalle Muhtarları Derneği Genel Merkezli Basın Sözcüsü)

Sayın Başkanım, ben de az önce konuşan arkadaşımın kaygılarını paylaşıyorum. Nedenine gelince; Bilindiği gibi 91'de, 95'de, 97'de ve 2000 yıllarında genelde hükümetlerimiz ilk bakanlar kurulunu topladılar. Toplantılara katılırlar ve bu Bakanlar Kurulu toplantılarında, bölge hal-

kına yönelik ekonomik ve demokratik paketler açarlar. Ancak söz konusu paketlerin hayata geçirilme konusuna gelince, kendi adıma söylüyorum, bu paketlerin henüz hayata geçirildiğini daha göremedim. Sizin hazırladığınız rapor olayına gelince, Gerçekten güzel, ama bunların da yaşama geçirileceğine inanmıyorum. Çünkü, sözlerinizin başında Avrupa Birliği normlarından bahsettiniz, bilişimden bahsettiniz, uluslararası yükümlülüklerden bahsettiniz, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal konulardan bahsettiniz. Oysa ki öncelikle mevcut yasalarımız buna uygun mu ? Bunu sormak istiyorum. Burada mekansal sorunlara değinmek istiyorum. Şimdi bölgede boşalan ve boşaltılan köylerin durumu belli.

Bu özellikle bölge illerinde yaşanan çarpık kentleşme göz önüne alınarak, bu konuyla ilgili, Ticaret Odalarımız, Sendikalarımız, sivil toplum örgütlerimiz ve diğer kuruluşlarımız, rapor hazırladılar. İlgili veya etkili birimlere bildirdiler. Ancak yine de çözüm olmadı. Şimdi de sosyal adaletten söz ediliyor, var olan yasalar değiştirilmediği müddetçe hangi sosyal adaletten söz edebiliriz acaba? Burada yerel inisiyatifler, sivil toplum kuruluşlarından söz ettiniz. Burada sivil inisiyatiflerin, demokratik kitle örgütlerinin ve kamu kuruluşlarının, büyük rol oynaması gerekiyor. Biz de buna inanıyoruz. Ancak önümüzdeki süreçte, yapılacak olan mahalli idareler yasasının da demokratikleştirilmesi ve tüm yöre halkına hitap etmesi gerekiyor. Artı, siz, bölgeler arasındaki eşitsizliğin giderilmesinden söz ettiniz. Bunun teminatı ne olacak? Toprak konusunda da bir-iki şey söylemek istiyorum. Yıllardır bölgede var olan feodal yapı, ağalık, beylik durumundan ötürü yaşanan toprak sorunu, toprak reformu yapılmadan nasıl aşılacak? Kadınlardan söz edildi. Zaten ülke genelinde kadınlar uğradıkları haksızlıklar, işkence, taciz ve buna benzer konular nedeniyle eziliyor. Güneydoğu'da yaşayan kadınlar üç defa daha fazla eziliyor. Ve herkes bunu biliyor. Medeni kanunda değişiklik yapılmadan bu nasıl sağlanabilir? Sağlık Hizmetleri; Burada doktor arkadaşlarımız var, söylemek gerek mi ? bilmiyorum ama içler acısı. Hastane var, Doktor Yok! Doktor var hastane yok! Okullara gelince, Sayın Başkan: Bölgede halen 1600'ün üzerinde okul kapalı, yüzlerce öğretmen açığı var ve binlerce çocuk eğitim ve öğretim hakkından yoksun durumda. Oysa ki anayasanın 40 ncı maddesi eğitim herkesin hakkıdır diyor. Bu hak sağlanamıyor, nasıl sağlayacaksınız? Çevre Sorunu ona keza, tarih ve kültür değerleri konusunda bir iki şey söylemek istiyorum. Diyarbakır'da, Çin Seddi'nden sonra dünyada en büyük ikinci olan surlarının onarımı için, bundan birkaç ay önce Sayın İstemihan Talay tarafından dört trilyonluk kaynak aktarımı vaadedildi. Ancak bu henüz gerçekleşmedi. 2000 yılı programında olduğu söylendi ama ben şahsen buna da inanmıyorum ve bu dört trilyonun kaynağın verileceğini tahmin etmiyorum.

Ayrıca ben size de teşekkür ediyorum. Böyle bir platform hazırladığınız için. Saygılar hürmetler efendim.

Teşekkür ederiz.

Abdullah SESSİZ- (Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Öğretim Görevlisi)

Tarımsal üretimdeki üretim artışı, bildiğiniz gibi, tarımsal öğretim teknolojilerin kullanılması ile mümkündür. Tarımsal öğretim teknolojilerinden bir tanesi de tarımsal mekanizasyondur. Ya-

ni tarımın makinalaşmasıdır. Ancak hazırlanan bu taslakta, tarım makineleri imalat sanayinin düzeyi olsun, mekanizasyon konusunda olsun, herhangi bir uygulamaya yer verilmemiştir. Eğer burada planın temel amacı, bölge halkının yaşam koşullarının yükseltilmesi ve bunu sürdürülebilir kılmak ise, sürdürülebilir büyüme ve gelişme alt yapısı içerisinde tarımsal koşulları da iyileştirmeye yönelik projeler üretilmelidir. Örneğin burada tarım makineleri imalat sanayinin geliştirme ve özendirme çalışmalarının yapılmasını ve bölgedeki işletmeler bazında tarımsal mekanizasyon tasarlaması yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü diyoruz ki tarımsal üretim artışı ve verimlilik, mekanik gücün kullanım artışına bağlı olarak artmaktadır. Hepinizin de bildiği gibi, yöre halkının yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sosyal, kültürel ve çevresel değişimler, ancak ekonomik yapıdaki değişikliklerle sağlanabilecektir.

Bugün bölgedeki tarım makineleri imalatçı sayısı oldukça sınırlı ve sınırlı sayıda üretim yapılmaktadır. İmalatı yapılan makineler ise daha çok basit yapıda olan toprak işleme, taşıma, ulaştırma makinelerinden ibarettir. Ve bu yüzden imalatçıların, dışarıdan bölge dışından gelen makineler ile rekabet etme şansları da oldukça azdır. Burada mutlaka bölgede makine imalatı yapan sanayicilere veya işletmecilere destek veya en azından altyapı veya yetişmiş birey açısından destek sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Orhan YILDIZ- (Çevre İl Müdürlüğü, Çevre Mühendisi)

İlk önce bu katılımcı toplantıyı düzenlediğiniz için size teşekkürler ediyoruz ve kolaylıklar diliyoruz. Ben de bu konuda düşüncelerimi dile getirmeden önce bir hatırlatmada bulunmak istiyorum. GAP Projesi bölgede toprak ve su kaynaklarının değerlendirilmesi için yapılmış ve ona göre planlanmıştı. Fakat, istenilen amaca bir türlü ulaşamadı. Bölgede bazı veri çalışmaları yapıldı, envanter oluşturuldu, ilgili bilgiler toplandı. Bunlar bazı platformlarda dile getirildi, çeşitli kurumlarda konu detaylı bir şekilde ele alındı, neticede farklı boyutlar kazandı. Ve sonuçta, toprak, su kaynakları değerlendirme, geliştirme programları içerisine diğer etkinliklerde girdi. Ve GAP Projesi 89'da tekrar ele alınarak Master Plan yapıldı. Bu konuda bende çevre mühendisi olarak şunu söylemek istiyorum. Bir planın uygulanabilmesi için kesinlikle o yöredeki insanların veyahut projeden etkilenen, planda etkilenen insanların da buna dahil edilmesi gerekiyor. Yoksa istenilen sonuca da ulaşılması da mümkün olmaz. Şimdi, devlet gözü ile projeye bakmak istiyorum. Şimdi devlet proje kapsamında barajlar inşa etmek istedi. Çeşitli kurumlar, bu bünyede birimler oluşturuldu ama istenilen amaca ulaşamadığı anlaşıldı. Vatandaş yönünden baktığımız zaman ise devletin bu tür yatırımları getirdiği zamanlarda da vatandaş bu bilincine sahip değildi, elindeki kaynakları nasıl değerlendireceğini bilmiyordu. Neticede bölgede yaşayan insanın, gerçekten kültür seviyesinin, eğitim seviyesinin düşük olduğunu, genelleyerek söylemek istemiyorum ama mesela çiftçileri ele alacak olursak, toprakla uğraşanlar arasında üniversite okuyan insanların oranları çok düşük. Bugün çiftçilik yapan kesim genelde ilkokul düzeyindeki insanlardır. Bunların ellerindeki kaynakları, potansiyeli nasıl işleteceği konusunda bilgileri yetersiz. Bu toprakları nasıl işletecekleri, hangi kaynakları en verimli şekilde kullanacaklarını sürdürülebilirliği sağlamak için öğretmemiz gerekiyor.

Mesela çiftçinin elinde tarlası var ve bir ürün ekıyor. Fazla su, fazla gübre verince iyi verim elde edeceğini düşünüyor. İkinci sene ürünler zamanla değişir, bazı faktörlere bağlı olarak ya artar ya düşer. Yani kullanma amacına göre ya düşer ya artar. Çiftçi elindeki kaynağı çeşitli girdilerle işletmek istiyor. Neticede bölgedeki bütün kaynakları yeni toprak kaynağı olsun, su olsun, bir bütün olarak düşünersek, çiftçinin kullandığı tarımsal ürünleri, girdileri, veyahut yaratacağı etkileri bilmesi gerekir.

Çiftçi toprağını işlerken, yabancı otlarla mücadelede çeşitli pestisitler kullanmak istiyor, pestisitler o kadar önemli ki, dünyada bile ciddi sorunlara yol açıyorlar, Avrupa'da ve gelişmiş ülkelerde denetim altına alınmış olan bu konu, ülkemizde maalesef denetimsiz kalmıştır. Özellikle bazı kaynaklardan edindiğim bilgilere göre veyahut çeşitli duyumlarda, özellikle doğu sınırlarından kaçak pestisitlerin girdiğini ve bu daha ucuza mal olduğundan, çiftçilerin bunu tercih ettiğini duydum. Fakat; çiftçiler bunların topraklarında veya ürünlerinde yaratacağı tahribatı bilmiyorlar ya da bunu algılayacak kapasitede değiller. Devlet kesinlikle bu konuda yatırım yapması yanı sıra eğitime yönelik çalışmalara da öncülük etmesi gerekiyor. Biz maalesef bölge insanı olarak değişiklikleri ve yeni kavramları biraz zor algılıyoruz, direnme var, biraz zor adapte oluyoruz. Bu projelerin uygulanmasından tutun da denetimine kadar yapacak olan insan gücüdür. Atılan her adımın verimlilik konusunda, refah konusunda iyi şeyler getireceğine inanıyorum. Herkese kolaylıklar diliyorum. Teşekkür ediyorum.

Ayşen TEKİN- (Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü, Çiftçi Şube Eğitim Müdürü)

Toplantı daveti bana ulaştığı zaman ilişikteki zarfta bulunan, biraz önce sizin de açıkladığınız on altı tane amaç ve bunların uygulanabilmesi için tespit edilmiş olan politikalar ve nihai hedefleri dikkatle okudum. Bazı konular yinelenmiş olmasına rağmen, konunun önemine binaen olduğunu düşünüyorum. Genel olarak eklemeye ihtiyaç olmayan, bölgenin kalkınmasına yönelik, amaçlar ve doğal olarak bunların uygulanması için uygun politikalar tespit edilmiş. Bu kitapçığı ele aldığım da, GAP Bölgesi yerine, dünyanın herhangi başka bir bölgesi de olsa, aynı şartları içeren çok büyük bir problemle karşılaşmadan uygulamalar yapılabilir ve hedefler gerçekleştirilebilir. Beni bu plan içerisinde rahatsız eden hiçbir şey yok. Sadece bunun uygulanmasına yönelik olarak yapılacak, edilecek şekilde kullanılmış olan ifadelerin ne zaman? Ve ne şekilde? Nasıl bir organizasyon ile yapılacağı ilgilendiriyor. Bu plan içerisinde yerimizi merak ediyorum? Çünkü çok uzun senelerden beri süre gelen bir oluşumun içerisinde, şu ana kadar Tarım İl Müdürlükleri veya Tarım Bakanlığı adına söylemem gerekirse, bizim nasıl bir işlevimiz olacağı konusunda kendimizi bir yere koymuş değilim. Bu anlamda zaman zaman iki tane bakanlığım varmış gibi geliyor. Çünkü, iki tane programım var. Örneğin 2000 yılı için diyelim: Tarım Orman Köy İşleri Bakanlığı Çiftçi Eğitim Yayım Programı, bir de GAP Bölgesi İleri Çiftçi Eğitim Yayım Programı adı altında iki tane programım oluyor. Bir taraftan da Bakanlığımızın bütün ülke genelinde uyguladığı programları yürütmeye çalışıyoruz. Bir taraftan GAP idaresinin genellikle çok acil bir biçimde telefon ile gelen -yazısı arkadan gelen- direktiflerini uygulamaya çalışıyoruz.

Bu anlamda bir birliktelik için, uygulamamız istenen ve planda konmuş olan hedeflerin gerçekleşmesine hizmet edecek olan her türlü politikanın bizlere benimsetilmesi, bu politikaların uygulanmasında yer alacak olan teknik elemanların eğitimleri ve bu çalışmaların çok sıkı kontrol ve denetimlerle iyi bir izleme ve değerlendirme ile uygulamaya konulması lazım. Sulama projelerinde, arkadaşlarımız dile getirdiler, Çok da haklılar. Biz sulama projelerinin bittiği yerlerde sistemin arızalarından doğan sorunları biliyoruz. Toprağın tuzlaşması gibi. Veya bizim ilimiz gibi, henüz sulama projelerinin henüz tam hayata geçirilmediği yerlerdeki sıkıntıları biliyoruz. Bu konuda Tarım Bakanlığı, bir sulama programı takip ediyor. Senelerden beri yılda iki veya dört arkadaşımız, bir veya üç aylık kurslara gidip sulama eğitimi alıyorlar ama biz bu elemanları burada tutamıyoruz. Şu anda o kurslara gitmiş olanlardan sadece bir eleman, o da yeni döndüğü için henüz burada. Yakın bir zamanda o da başka bir yere gidebilir. Bu politikaların tarımsal açıdan uygulanabilmesi ve yerine getirilebilmesi için, GAP Projesi'nin başarısını tarım alanındaki faaliyetlerin başarılı olmasına bağlıyorum. Çünkü, bölgenin birinci gelir kaynağı tarımdır. Bu anlamda mutlaka bölgenin teknik eleman yönünden takviye edilmesi lazım. Bir ikincisi, biraz öncede bahsettiğim gibi GAP Bölgesi illerinin tarımsal önceliklerinin belirlenip uygulanabilmesi için projelendirmeden, girdi temin edilmesine kadar çok özel bir konumda ele alınması ve iyi bir izleme değerlendirme sisteminin geliştirilmesi lazımdır. Üçüncüsü de pazar şartlarının mutlaka zamanında oluşturulması lazım ki biz ürettiğimiz ürünü, satacak pazar bulamadığımız için elden çıkartmak veya üretiminden vazgeçmek durumunda kalmayalım. Doğrusu Ziraat Mühendisleri Odası temsilcisi arkadaşım bana bir konuşma yaparak yer almam konusunda bir pas atmasaydı, burada söz almayı pek düşünmüyordum. Dediğim gibi şu plan herhangi bir geri kalmış bölgenin diğer bölgelere göre eşit hale getirilmesi için tüm dünyada her bölgede uygulanabilecek bir plan. Beni bundan sonrası için neler yapabileceğimin takvimi çok ilgilendiriyor. Çünkü artık böyle bir planın tartışmak için bu projenin sonlarına yaklaştığımızı düşünüyorum. Süreç olarak, artık buradakilerin bir kısmını halletmiş olmamız gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Dr Emin ULUĞ- (Diyarbakır Tabipleri Odası Başkanı)

Aslında belki bağlantılı olması açısından Tarım İl Müdürlüğü'nden gelen bayan arkadaşımızın çok güzel konuşmasının son cümlesini alarak devam etsem sanırım daha iyi olur. Dedi ki "bu planı alıp incelediğimizde dünyanın herhangi bir bölgesine koyarsanız orada da kimsenin bir itirazı olmaz". Ama bence Güneydoğu Anadolu Bölgesi dünyanın herhangi bir yeri değildir. Kendine özgü koşulları olan, kendine özgü yapısı olan bir bölgedir. Bu bölgede çalışan insanların en azından bu yapıyı Ankara'dan gelenlerden biraz daha sesli, biraz daha cesur dile getirmelerinde fayda görüyorum.. Aslında hepimizin aklında "bu planın uygulanabilir olup olmayacağı" var. Herkes uğraşacak, didinecek, çalışacak sonunda bir plan çıkacak ortaya ama bu uygulanabilecek mi? Bence, bu planın uygulanabilmesinin birinci şartı önce bilimsel olarak doğru olmasıdır. Yani bilim ön yargı kaldırmaz. Ön yargılardan arınmış, bilimsel doğru tespitlerden hareket eden, bilimsel verileri bilimsel bir süzgeçten geçirerek değerlendiren bir plan yapabilirsek eğer, veya

---

hut sizler yapabilirsiniz, bizim de bu konuda katkımız olursa, o zaman bu planın tutunma şansı daha iyi olur diye düşünüyorum. Örneğin geçmiş Master Plan için yapılmış ODTÜ'nün, ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nün yaptığı nüfus hareketleri ile ilgili bir çalışma var. Ben onu şöyle bir inceledim.

Bu nüfus hareketleri çalışmasında, buranın etnik yapısı ile ilgili en ufak bir şey yok! Şimdi buradaki nüfus hareketlerini iyi anlayabilmeniz için yapacağınız anket çalışmasında, etnikliği dikkate almanız gerekiyor. Yani bunu yapmadığımız zaman, bu bir ön yargı oluyor, dolayısı ile sonuçlarının güvenilir olması, toplumda yankı bulması, destek bulması da mümkün olmuyor. Yani, planın uygulanabilmesinin birinci şartı bilimsel olarak yapılması ve ön yargılardan arınmış olmasıdır. Eğer buradaki etnik yapıyı göz önünde bulunduran ve bilimsel olarak doğru tespitler yapan bir plan olursa toplumda gerekli yankıyı bulacak ve eminim o zaman siyasi iktidarlar da bunu uygulama ihtiyacı duyabileceklerdir.

Özel olarak da bu planın amaçlarında en uygun gördüğünüz faktör olarak ne diyorsunuz. Zaten ilk yapılan planın broşürlerine baktığınızda en önemli eksiğin insan faktörü olduğunu hemen görüyorsunuz zaten. Her şey var, sulama var, barajlar var, elektrik var, yollar var, her şey var, ama insan yok. Yani şimdi şöyle bir benzetme yapmak mümkündür. Diyarbakır'da yirmi tane fabrikanız olabilir. Ama siz bir enfarktüs geçirip ve sigorta hastanesine gittiğinizde oradaki nöbetçi doktor cildiyeçi olabilir. Şimdi, sizin yirmi fabrikanızın olmasının bir anlamı kalmıyor ya da çocuğunuz okula gittiğinde altmış kişilik bir sınıfta okuyorsa, çok zengin olmanızın da bir anlamı kalmıyor. Yani: demek ki refah düzeyinin artışı ile beraber birlikte herkesin yararlanabileceği bir sosyal ortam yaratmak gerekiyor. Bunun da ön şartı, iyi bir eğitim ve iyi bir sağlık hizmetidir. Bu ikisini, bu bölgede oluşturmadığınız zaman, iyi bir sulama hizmeti yapmak da mümkün olmayabilir, göreceli olan bir dönem çok fazla pamuk üretebilirsiniz. Bazı insanlar zengin olabilir ama refahın toplumda dengeli, düzenli ve yaygın dağılabilmesi için sağlığın ve eğitimin kesinlikle bu planın ana hedefi olmalıdır diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Sayın Başkan Teşekkür ediyorum.

Seyfi PARLAK- (Ziraat Mühendisleri Odası, Yönetim Kurulu Üyesi)

Öncelikle, yoğun zaman ve emek harcayarak, çok değerli insanların öncülüğünde bölge insanının değişik kesimlerinden insanların görüşünü alarak oluşturmaya çalıştığınız bu taslağa destek verdiğimizizi bilmenizi isteriz. Şimdi benim özellikle birkaç tane saptamam oldu bunlar üzerinde durmak istiyorum. Birincisi bu son dönemde bölgeye ilişkin çok sayıda araştırma ve proje söz konusu. Bu projelerin çoğu, bölge koşullarını bilmeyen, dışarıdan firmalara veya kişilere veriliyor, adamlar proje veya araştırma konusunu alıyor, birkaç defa gelip gidip masa üzerinde proje üretiyorlar bu çok önemli. Amaç bölümünde, çevre yaklaşımına ilişkin birkaç şey söylemek istiyorum, yapılan yatırımların çevreye olan etkilerini ortaya koymak amacıyla Çevre Bakanlığı tarafından ÇED zorunlu tutuluyor. Ama bölgeye baktığımızda hiçbir ÇED bürosu yok. Yani burada yapılan yatırımların kararını burada yaşayan insanlar değil, Ankara'da İstanbul'da yaşa-

yan insanlar belirtiyorlar. Bir tek Antep'de bir tane büro var, Diyarbakır, Urfa ve diğer GAP il-lerinde ÇED hazırlayan bir büro yok. Bir başka sorun, taslakta öngörülenin hayata, uygulamaya geçme aşamasında bende soru işareti yaratan, bölgede henüz oturmayan bir nüfus hareketi- nin oluşu. Son on beş yılda devam eden olaylar sonucu, bugün kırsal boş. Dönüp dönmeyecek- leri meçhul olan, henüz nasıl olacağına da karar verilmeyen bir ortam var. Öncelikle GAP Idare- si'nin buna karar vermesi lazım. Yani bu mağdur insanlar köylerine gidecekler mi? Gitmeyecek- ler mi? Gidecekler ise hangi koşullarda gidecekler. Merkezi hükümetlerin öngördüğü köy kent mi? Yoksa başka şekillerdemi buna karar vermeleri lazım ki taslakta öngörülen şeylerin uygula- ma aşamasından emin olalım.

Bir başka saptama da gelir dağılımı düzeltilecek deniyor. Ben bunun pek de mümkün olma- dığını düşünüyorum. Zira altı ailenin, ellibin aileye eş değer olduğu bir ortamda siz sulama fak- törünü de işin içine koyarsanız bu gelir uçurumun daha da artacaktır. Yine başka bölgelerde ve mevcut sulama sistemleri, özellikle klasik sulama sistemlerinden bugün vazgeçilirken ki bunlar uygulamada olan aşamalar. Biz de halen bu sistemde ısrar ediliyor. Ben, geçen hafta danışma kuruluna katılmak üzere Çanakkale ve Balıkesir bölgesindeydim. Burada çiftçilerin çoğu % 70- 80 oranında, bırakın yağmurlamayı, damla sulama sistemine geçmişler. Ama bizde halen açık kanallarla sulama yapılıyor. Yine sulama projelerinde % 30 fayda sağladığı öngörülen ve olmaz- sa olmaz! Koşulu olarak dayatılan, arazi toplulaştırma, maalesef bölgede yapılmıyor. Geçen haf- ta bulunduğum bölgede; Arazi toplulaştırmanın son hızla devam ettiğini, sadece Urfa'da yapıldı- ğını biliyorum. Uygulama aşamasında olan sulama projelerinin, daha hayata geçmeden büyük bir kısmının amaç dışı kullanıldığını, buna da çarpıcı olan Batman İli örneğini verebiliriz. Bat- man Projesi kanalları hala devam ediyor. Ama şehir almış başını ovaya doğru gidiyor.

Burada, 1.7 milyon hektar tarım arazisinin sulamaya açılacağı düşünülüyor, mevcut sulanan arazinin yarısı ve oluşacak en büyük problemin de drenaj olduğu söyleniyor. Ben drenaj mühen- disyim, burada tecrübeli ve deneyimli drenaj mühendisi bir veya ikiyi geçmezken, batı bölgele- rinde, beş, altı, sekiz, ona kadar çıktığı olabiliyor. Tarım İl Müdürlüğü'ndeki Şube Müdürü Arka- daşımızın da bahsettiği gibi kalifiye eleman sorunu var.

Bir de özelleştirmenin çok yaygın olduğu, özellikle Halk Bankası ve Ziraat Bankası'nın özel- leştirilmesinin gündeme geldiği bu günlerde, taslak bundan bir şekilde etkilenir mi? Soru işaret- leri var kafamda ve bütün arkadaşların üzerinde hem fikir olduğu çok iddialı bir taslak. Herke- sin imza atabileceği bir taslak. Ancak uygulamaya ne şekilde nasıl hangi kaynakla geçileceği ko- nusunda açıkçası bizi endişelendiriyor. Sonuç alma bakımından birazcık çekimsiz ya da şüphe- ci yaklaşmamızı sağlıyor. Teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇİMEN- (Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi)

Benden önce konuşan tarımcı arkadaşların görüşlerine çoğunlukla katılıyorum. Ben de bir- kaç hususu söylemek istiyorum. Şunu belirtmek isterim; Araştırmaya verilen önemle, zenginlik arasında sıkı bir ilişki olduğu kesinleşmiştir. Bu ülkeler arası karşılaştırmalarda ve hatta bir ül-

---

ke içerisindeki bölgeler arasındaki karşılaştırmalarda da ortaya çıkıyor. Madem ki bölgemizde kişi başına düşen gayri safi milli hasıla düşük, demek ki bu bölgede araştırmaya daha çok önem verilmesi gerekiyor. Şimdi bunu söyledikten sonra, ben bir serzenişte bulunacağım. Bundan üç yıl önce Rektörlüğün Senato odasında. GAP İdaresi temsilcilerimiz brifing verdiler. Bizden proje istediler. Biz de, o projelerin içerisinde herhangi bir girdi gerekmeksizin yapılabilecek bazı çalışmaları yaptık. Bunlardan bir tanesi bölgedeki iklim değişikliği ile ilgiliydi ve tarımsal Meteoroloji kongresinde yayınladık. Bunun akabinde yine proje yaptık, sunduk, bize herhangi bir cevap gelmedi. Bunu geçen nisan ayındaki toplantıda dile getirdim, orada iletilmediğini ifade ettiler. Dekan Hocamız da bunu zannedersem Urfa'da yapılacak olan toplantıda da dile getirdi. Artık bu toplantıların salonlardan çıkartılıp, pratiğe dökülmesi gerekiyor.

Bölgenin iklimi gerçekten değişime uğruyor. Bunun sonucunda da, yeni nebatların girmesi, yeni kültürlerin girmesi söz konusu, bunlarla birlikte bazı değişik sorunlar da oluşacak, buraya girecek olan nebatların hastalık ve zararlılardan arı olması gerekir. Bunun için bölgede, hükümetin tarım kuruluşları ve üniversiteler işbirliğiyle gerekli önlemlerin alınması ve çalışmaların yapılması gereklidir. Teşekkür ederim.

Abdullah DEMİR- (Diyarbakır Ziraat Mücadele Araştırma Enstitüsü, Yabancı Ot Laboratuvarı)

Arkadaşların bütün fikirlerine katılıyorum. Ben burada yerleşmiş bir sistemin yer almadığını gördüm. Gıda konusunun, özellikle yer alması gerekiyor. Bölgede entegre mücadele kavramının yerleşmesi ve bununla ilgili çalışmaların yapılması gıda güvenliğini pekiştireceğine inanıyorum. Kendi açımdan GAP Master Planı'nı bir araştırma yaparken inceleme fırsatını buldum. Orada ürün desenine yönelik bazı hedefler vardı. O hedeflerin gerçekleşmediğini veya böyle bir çalışmanın olmadığını gördüm. Burada o hedefler belki revize edilebilir. Bir şey diyemem ama ürün deseninin bölgede yerleşmesi önemlidir.

Diğer bir konu, biz bir bölge kuruluşu olmakla birlikte, Tarım Bakanlığı ve GAP İdaresi'nin olanaklarından faydalanma imkanı bulamıyoruz. Bizim gerçekleştirmeyi düşündüğümüz önemli projelerimiz var. Bu projelerimizi beraber yapabiliriz. Birinci projemiz, gen kaynaklarının oluşturulması ile ilgili. Burada, yabancı ot konusunda gen kaynaklarından katkı vermek istiyoruz. Bölgemizdeki diğer önemli bir konu, süne mücadelesi, süne mücadelesinde, özellikle yeşil alan oluşturulması için GAP İdaresi tarafından gerekli kaynak sağlanırsa, Çevre Müdürlüğü, Orman teşkilatıyla beraber güzel bir proje oluşturulabilir ve kalıcı olabilir.

Bunun dışında, bölgenin insan kaynağına çok önem verilmesi gerekir. Tabii arkadaşımızın da belirttiği gibi, bölgede özellikle eğitim, sağlık ve en önemlisi adalet sorunları olduğuna inanıyorum. Eğer bu üç husus gerçekleşirse -Türkiye içinde bir dileğimizdir- çok daha güzel şeylerin olacağına inancım tamdır.

Teşekkür ederim.

Sabahattin KARAHAN- (Ziraat Odası Meclis Başkanı)

Sayın Başkanım, Sayın katılımcılar, herkese saygılarımı sunarım. Söz çiftçilerden açılmışken ben de katılmak istedim konuşmalara, şimdi Çiftçilerimizin tamamı fukaralaştırıldı. Gerek kuraklık, gerekse verilen baz taban fiyatları üst üst gelince, çiftçi tamamı ile iflas etti, borç yükü altında kaldı. Bunlara dayanılarak bazı desteklemeler yapıldı. Pamuk desteklemesi mesela. Çiftçilerimiz halen geçen senelerde verilen pamuk desteklemesini alamadılar. Biz dertlerimizi, Sayın Başbakanımıza, Başbakan Yardımcımıza, Tarım Bakanımıza, Devlet Planlama Teşkilatı ve GAP Teşkilatına raporlarımızla beraber ilettik. Sadece bir yıllık borç ertelemesi geldi. Bu da yeterli değil. Borcu olan çiftçi bir daha kredi alamaz dendi. Bütün Ziraat Mühendisleri olarak ilgililerin önem vermelerini istiyoruz. Suyla gelen tarımda çiftçilerimiz ne yapabilir? Tamamen bilgiden yoksundurlar. Makinelere bahsediliyor. Çiftçinin alım gücü yok, tarım aletlerini nasıl alacaklar? Şu anda, en ucuz fiyatta olan traktör 8-9 milyar. Çiftçi bunu nasıl alacak? Verilen desteklemeler zamanında verilmiyor. Raporlarınızda bahsedilenlerin, bir an önce hayata geçirilmesini istiyoruz. Tüm konuşan arkadaşlarımıza bende katılıyorum. Köye dönüş projesini biz de destekliyoruz. Yalnız köyde ikametgah eden çiftçilere veya köylülere ne verildi? Ona göre köyü dönüş projeleri hazırlansın istiyoruz. Teşekkür ederim. Arz ederim.

Dr. Necdet İPEKYÜZ- (Diyarbakır Tabipleri Odası)

Öncelikle size teşekkür ediyorum. Diyarbakır'da her gruptan kamu ağırlıklı insanların düşüncelerini rahat aktarması ve eleştirilmesi çok takdire şayandır. Dikkat ediyorum, herkes projeyi benimliyor, hemen arkasından da eleştirilerini getiriyor. Demek ki bir sıkıntı var. GAP, artık Türkiye'ye ve dünyaya mal olmuş bir isim. Ama dikkat ettim, hala ismi proje. Gerçi bu saatten sonra değiştirmek güç ama! Keşke ismi Güneydoğu Anadolu Kalkınma Planı falan olsa, yani artık projeden çıkartmak lazım.

GAP Projesi'nin, yaklaşık belki yirmi-otuz tane alt ayak projeleri var. Yani GAP projelerin projesi gibi. Benden önce konuşan tabip odası başkanı değerli doktor arkadaşım insan faktörüne değindi. Sonuçta tarım da, sulama da, enerji de, hayvancılık ta, bahsedilen problemlerin hepsi insan için. Yani çiftçinin kazancı düşse de, yükselse de yine insan için. Bizler, meslek olarak insanların daha iyi yaşamasıyla ilgiliyiz. Bilimsel olarak biliyoruz ki fazla para çağdaşlık getirmez ve yaşamı uzatmaz. Bugün dünyada çağdaşlık, insan hakları göstergelerinde, sağlık göstergeleri doğrultusunda izleniyor. Bir bölgede bebek ölüm hızı eğer az ise çağdaştır, insan hakları da gelişmiştir.

Şimdi şöyle bakmak gerektiğini düşünüyorum; Bugün Güneydoğu Anadolu'daki sulama alanlarını arttırsak, her tarafa su götürüp pamuk üretimini arttırsak, modern aletler götürsek bile, orada yaşayan çiftçi, geceleri sıtmaya girip titriyorsa, ilaç bulamıyorsa, ve o ilaç sadece Sağlık Bakanlığında ise, Sağlık Bakanlığı da dönem dönem bu ilacı bölgeye gönderemiyorsa, bir problem var demektir. O çiftçinin çocukları, halen ishal oluyorsa bir problem var demektir.. Güneydoğu Anadolu Projesi, yatırım amaçlı hedeflerinin % 90'nını, sosyal amaçlı hedeflerinin ancak

---

% 10'unu yerine getirebiliyor. % 90'ını yapmıyorsa, her türlü hizmet hem hor kullanılır, hem de hedefine ulaşamaz. O yüzden bizim bazı somut konuları hedefe dönüştürmemiz lazım, diye düşünüyorum. Bir de daha öncede bir Master Planda Eksiklikler nelerdi? Niçin bunlar kamu oyu ile paylaşılmadı? Şimdi, hükümet dışı kuruluşlar veya sivil toplum örgütleri ile acaba bir uluslararası prestij için mi ilişkiye geçiliyor. Niçin daha önceki yıllarda hiç Diyarbakır Tabip Odası'ndan bir görüş alınmadı. Sağlık için ne yapabiliriz? Diye sorulmadı. Örneğin, GAP'la beraber, Diyarbakır'da tropikal hastalıklar hastanesi gibi bir araştırma hastanesi açılmış ama eğitim ve araştırmaya yönelik bir projesi yok. Bir faaliyeti yok. Hala bir döner sermayesi oluşmamış. Yani "uluslararası anlamda prestiji kazanmak için, sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı kuruluşlarla ilişkiye geçmek lazım, görüş almaz lazım, sembolik olarak da yapmak lazım" gibi mi düşünülüyor? Eğer öyleyse bundan çıkmak lazım, biz Tabip Odası olarak, yönetim kurulunda GAP Bölge Kalkınma Planı'na sağlık konusunda, katkıda bulunmak kararını aldık.

Bu, katkıyı da teorik bir bilgi alışverişi olarak algılamıyoruz. Planın sürdürülebilir olması için bölgedeki tüm sivil toplum örgütlerinin programlar içinde yer alması ve değerlendirilmesi lazım, ölçülebilmesi lazım, müdahaleci olması lazım. Sadece bilgi alışverişi ve eleştiri olmaktan çıkartılması lazım. Az önce bir arkadaşımız dile getirdi, planın Ankara ağırlıklı değil, bölgeye taşınması lazım. Bir örnek vereyim: Türkiye'de görülen sıtma vakalarının, % 70'e yakını GAP Bölgesi'nde görülüyor. Sadece Atatürk Barajı'na yapılan bir günlük harcamanın, sağlığa ayrılması, sıtmayı önleyebilirdi. Tabii bu rakamlar değiştirilebilir, popülist anlamda kullanılabilir.

Bir de tarımla ilgili arkadaşımız dile getirdi. Mesela on yıllık plan, bilimle uğraştığımız için pozitif düşünebiliriz, Türkiye gibi bir ülke için çok uzun vadeli. Hükümet değişiklikleri, olağanüstü durumlar, deprem gibi durumlar, Türkiye'de on yıllık bir planı yapmak, hele hele Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, reel anlamda imkansız görünüyor. Hem Ortadoğu dengesi hem de uluslararası denge açısından, Türkiye'nin şartları çok önemlidir. Hükümet değişikliği ya da Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki kriz bile bir çok konuya yansiyabiliyor. Bu yüzden on yıllık planları, biraz kuşkuyla karşılamak lazım.

Bir de planı incelediğimizde, sağlık denilince ilk akla gelenin hastane ve doktor olduğunu görüyorum. Sağlık, aslında planda düşünülenlerin hepsidir. İnsanları iyi evde barındıramıyorsanız, temiz su içiremiyorsanız, iyi besleyemiyorsanız, iyi ısıtamıyorsanız, yüzlerce Profesör getirseniz binlerce iyi hastaneyi açsanız, yine de hasta olacaklardır. Bizim tabip odası olarak, hem Türkiye, hem de dünya için sağlığa bakış açımız; insanların hasta olmayacağı ortamlar yaratmaktır. Türkiye'de bugün bir yerel istatistik çıkartıldığında, bebek ölümünün bölgede yüksek olduğunu göreceğiz. Yani GAP Bölgesi ayrılırsa, Türkiye'nin batısında zaten bir problemi yok!

Bu tür toplantıların, sadece toplantı düzeyinde değil, daha katılımcı bir anlayışla sürdürülebilirlik anlayışına uygun olarak, uygulama, değerlendirme ve ölçmelere hükümet dışı kurumların işbirliğini de katarak her aşamasında birlikte olmak istiyoruz. Çünkü, kamuda çalışan arkadaşlarımız, bir hükümet değişikliği sonrasında niyetleri ne kadar iyi olsa bile değişebilecekler.

Sizler yıllarca çalışıyorsunuz. Her gelişinizde başka bir şube müdürü, başka bir yetkili görüyorsunuz, bu çok büyük bir dezavantajdır. Sonuç olarak, yetişmiş, bölgeyi tanıyan bir insan, bir politikacının müdahalesi ile bir ilçeye ya da il dışına gidebiliyor. O yüzden, bölgede sivil toplum örgütlerinin işin içinde yer alması gerekir. Sadece sembolik ya da prestij açısından düşünülmesi gerekir. Teşekkürler.

Aziz POLAT- (Tarım İl Müdürlüğü, Proje ve İstatistik Şube Müdürü)

Öncelikle böyle bir paneli düzenlediğiniz için sizlere ve katılımcılara teşekkür ederim. Taslakta on altı madde yer almaktadır. Ben, bunlardan en önemli olan üç tanesine değinmek istiyorum. Birincisi, onuncu maddede, onuncu amaç olarak yer alan eğitim, ikincisi birinci amaç olarak taslakta yer alan alt yapının oluşturulması ve üçüncü olarak da beşinci maddede yer alan kaynakların kullanımı. Şimdi bunlardan, Ziraat Odası mensubu bir arkadaşımızın da bahsettiği gibi ben de "ülkemizdeki hayvancılığın ve yörenin gelişmesi için söz konusu olan desteklerden" söz etmek istiyorum.

Avrupa ülkeleri tarafından, ülkemizde hayvancılığa ve tarıma yapılan desteklerin fazlalığından, fakat bunların düzensiz olduğundan her zaman söz ediliyor. Bu gerçektende doğrudur, destekler direkt üreticiye ulaşmadığı için hayvancılığa fazla bir katkı getirmiyor. Ama kağıt üzerinde olsun, projede olsun tarım ve hayvancılığın çok fazla desteklendiği var sayılıyor. Hayvancılığın desteklenmesi konusuna değinmek istiyorum. Öncelikle 10 Mayıs 2000 tarihinde, 467 Sayılı hayvancılığın desteklenmesi hakkında bir bakanlar kurulu kararı yayınlandı. Fakat bugüne kadar ilimizde bu desteklemeden faydalanmak için herhangi bir başvuru yapılmadı. Bunun nedeni, çiftçi eğitim Şube Müdürü arkadaşımızın da belirttiği gibi, gerek buradaki eleman yetersizliğinden, gerekse vatandaşımızın bunu yeterince anlamamış olmasından kaynaklanıyor. Bu gibi konularda başvuruların sağlıklı yapılabilmesi için eğitim verilmesi hususunda sizlerin de katkı sağlamanızı bekliyorum. Hayvancılığın desteklenmesi derken sadece hayvan alımı değil, yem bitkileri konusunda da bazı destekleri kastediyorum. Tek yıllık yem bitkilerinin ekiminde % 20, çok yıllık yem bitkilerinde % 30 gibi bir karşılıksız destek şu anda mevcut. Bu konuda dairemize, şubemize başvuran arkadaşlara proje hazırlaması konusunda olsun, desteklemelerin nasıl alınabileceği konusunda olsun her türlü yardımın yapılabileceğini buradan iletmek istiyorum. Yem bitkileri konusunda bazı makine, alet edevatların da alımında destek getirilmiş bulunmaktadır. Son yayımlanan ek kararnamede, bunların 10 Mayıs 2000 tarihinden sonra alınmış olan makinelere ve o tarihten sonraki faturalara da destekleme yapılabileceği belirtildi. Burada silaj makineleri olsun, balya makinası, traktör römorku, sulama sistemleri ve merdane gibi bazı makinelere de % 20 ile % 30 arasında bir desteğin olduğunu belirtmek isterim. Bu konuya da panellerinizde yer vermenizi istiyorum. Daha fazla bilgi için şubelerimize müracaat eden çiftçilerimize detaylı bilgi verilecek ve yardımcı olunacaktır. Teşekkür ediyorum.

Hadi AYDIN- (Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü)

Bize daha önce ulaştırılan bu plan üzerinde şahsen epeyce çalıştım ve önemli notlar aldım. Planda herhangi bir ekleme veya çıkartmaya gerek görmedim. Gayet güzel hazırlanmış bir plan

---

acaba nasıl bir organizasyon gerektirir diye düşünüyordum. Ya da ben mi yanlıyorum diye düşünüyordum. Burada konuşmacıları dinlerken, kimse de eleştiri getirmeyince, ideal bir plan olduğu ortaya çıktı. Ama planın gerçekleşme durumu nasıl olacak? Bütün konuşmacılar bu konuyu dile getirdiler. Bana sorulursa 2010 yılı iyimser bir tahmin, üzerine bir on yıl daha eklersek 2020 yılında, bu planın % 10'u bile gerçekleşirse bunu bir başarı olarak görmek gerekiyor.

Şimdi tabip odasındaki arkadaşlar "sulu tarımda pamuk artışı olursa ne olur" dediler. GAP'ta sulu tarım yapılırken pamuk üretimi artar diye bir konu yok ya da toplum en azından konuyu böyle algılıyor. Demek ki GAP Projesi'nin yansıması ve göstergesi yanlış belirtilmiştir. Şu ana kadar yapılan çalışmalar böyle göstermiş, ama bu da yanlış bir uygulamadır. Sulu tarımla beraber, bitki deseni çeşitlendirilmesi, zenginleştirilmesi gerekiyor denildi. Ziraat mühendisi arkadaşlar da bunu söyledi. Bunun için alternatif ürünler geliştirmeli. Tabi bunu geliştirmenin çeşitli koşulları vardır. Bu bir araştırma organizasyonudur, bu açıdan iyi araştırma kurumları kurmak ve bunları desteklemek gerekiyor ve bu açıdan GAP İdaresi'ne büyük bir sorumluluklar düşüyor diye düşünüyorum. Bölgedeki meslek örgütlerinin, Tabipler Odası'nın, Ziraat Mühendisleri Odası'nın, diğer kurum ve kuruluşlar dahil, bunların da desteklenmesi ve projenin diğer aşamalarında da bizzat görev almaları gerekiyor.

Bir diğer önemli konu da destekleme politikalarının, planda yeterince vurgulanmamış olmasıdır. Bölgede alternatif ürünler yetiştirilecekse, bu alternatif ürünlere uygun bir destekleme politikası da gerçekleştirilmeli. Yeni bir ürün yerleştirmek belirli bir çaba ister. O açıdan bir destekleme politikası olmalı. Güncel bir konu olan yağlı tohumlardan bir örnek verelim. Bilyorsunuz, Türkiye'nin yağ üretimi kısıtlı ve yağ dışarıdan ithal ediliyor. Bunu artırmak istediğimizde, alternatif ürün olarak yağ bitkilerini düşünmek gerekir. Bu, koza olabilir, ayçiçeği olabilir, başka ürünler olabilir. Bunların bölgeye girişi için, bölgeye özgü bir destekleme politikası geliştirmek gerekir. Ona uygun bir taban fiyatı ve alım şekli geliştirmek gerekiyor. Bu açıdan bu destekleme politikalarının da GAP'a özgü olması gerektiğine inanıyorum. Bunun planda detaylı vurgulanması gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

Oktay KILIÇ- (DSİ X. Bölge Müdürlüğü)

Devlet Su İşleri'nde, su ürünleri faaliyetlerinin çalışmalarını yapmaktayım. Şimdi GAP Bölge Kalkınma Planı'nda yer alan amaçların hepsine katılıyorum. Ancak 5. amaçta su kaynaklarından bahsedilirken, neden su ürünlerinden bahsedilmemiş? Bu dikkatimi çekti. Bölgede baraj yapılırken büyük araziler sular altında kalmaktadır. Ve bu araziler sular altında kalırken öncelikle çiftçilik yapan vatandaşlar mağdur olmaktadırlar. Çiftçiler mağdur olurlarken, yukarı kesimlerde ikamet etmekte ve suya bakmakta olanlar da suya özlem hissetmektedir. Vatandaşların, "su ürünlerini geliştirmek, su kaynağından su ürünlerinden faydalanmak için ne yapabiliriz, nelerle başvurabiliriz" gibi soruları vardır. Biz de kendilerine bu konunun ilgisininin Tarım İl Müdürlüğü olduğunu izah etmekteyiz. Ama bölgede Tarım İl Müdürlüğü ne derece su ürünlerine ve su ürünleri kooperatifçiliğine ne kadar ilgi göstermektedir, onu bilemiyorum ama eğer iyi bir ça-

---

İşma gerçekleştirilirse halkımızın protein ihtiyacını bu toplanan su kaynaklarından karşılamak mümkündür. Teşekkür ederim.

Sayın arkadaşımız, Tarım İl Müdürlüğü'nün, bu konuda görevini yeterince yapamadığını ifade etti. Bilindiği gibi Devlet Su İşleri yaptığı göletlerdeki balıklandırma çalışmalarını bizzat kendisi yürütmektedir. Bu amaçla Keban'da aynalı sazın üretim tesisleri bulunmakta, hatta özel şahıslara ait köy mülkiyetindeki bazı göletlerin balıklandırılmasında, kendilerinden yavru balık almak şeklinde yardımda bulunmaktayız. Bu yıl da Tarım İl Müdürlüğü olarak Antalya/Kepez su ürünleri araştırma enstitüsünden 140.000 yavru aynalı sazın balığı getirerek, bölgemizde bulunan göletleri balıklandırdık. Bunun dışındaki özel talepler, DSI'nin göletleri veya barajlardaki balıklandırma çalışmaları bizim konumuz dışındadır. Bu sadece DSI'nin bilgisi dahilinde yapılabilmektedir. Arkadaşımız sanırım konuyu yeterince bilmiyor. Tarım İl Müdürlüğü'nün görevi sadece su ürünleri kooperatiflerinin kurulması aşamasındadır. Bu nasıl olur? Vatandaş Tarım İl Müdürlüğü'ne başvurduktan sonra, ilgili belgeleri düzenleyip, daha sonra Tarım Geliştirme Genel Müdürlüğü'ne (TÜGEM) başvurur, onlarda inceleyip, DSI Genel Müdürlüğünden rezervuarın avlak sahasına uygun olup olmadığını, orada hangi cins balıklar olduğunu öğrenir ve müsaade isterler. Müsaade verildikten sonra iş yine Tarım İl Müdürlüğü'ne gelir. Sonra Özel İdare'ye bilgi verilerek o alan ihaleye çıkarılır. Bu ya şahıs olabilir ya da kooperatif. Ben kooperatif kurulmasına yönelik çalışmaların yapılmasını desteklemekteyim. Çünkü bir alanda su toplamışın ve orada vatandaşların arazileri sular altında kalmıştır. Ne olacak? Oradaki işsizliği bir nebze önlemek amacıyla kooperatifçiliğe önem vermesi yerinde olur. Bunun yanında, kafes balıkçılığı sistemleri de vardır. Bunlar da sonraki aşamalarda olacak şeylerdir. Teşekkür ederim.

Mustafa Oğuz SİNEMİNLİOĞLU- (Şehir Plancıları Odası İl Temsilcisi)

Ben Türkiye'de bütün kurumların DSI dahil, Tarım İl Müdürlüğü dahil GAP Bölge Kalkınma İdaresi dahil, DPT dahil, kendi görevlerini tam ve eksiksiz yaptıklarına inanıyorum. Türkiye'de şu andaki işlerlik mekanizmasının yürümemesi, şehirleşmenin rezaleti, bunların niye böyle geliştiği ayrı bir tartışma konusudur. Bu anlamda, kurumsal çekişmelerden çok, insanların bireysel sorumluluklarını öne çıkararak düşünceleri gerektiğini sanıyorum.

Türkiye'ye son dönemde, özellikle Avrupa'dan, Amerika'dan, hatta Habitat gündemiyle de taşınmış olan sürdürülebilirlik kavramı herkesin dilinde. Sürdürülebilirlik kavramının içeriği nedir? Ne kadar tartışıldı? Ne kadar kabullenildi? İnsanlar kendi yaşamlarında bunların ne kadarını yaşıyor? Sürdürülebilirliğin temelinde, tüketimi sınırlamak vardır, ama ben bugün Türkiye'de tüketimi sınırlamak adına bir şeyler yapıldığına inanmıyorum. Bu anlamda, GAP'ta yapılan çalışmalarda sürdürülebilirliğin içeriğinin doldurulması gerektiği kanısındayım. 1989 planından sonra bir revizyon planına ihtiyaç duyulması, acaba 10 yıl sonra tekrar revizyona gerek olur mu? Diye bir kuşku gündeme getiriyor. Buradan yola çıkarak master plan anlayışı yerine, dinamik plan anlayışı mı gündeme getirilmeli? Yapılan bu çalışmayı desteklemek ve anlayışla karşılamakla birlikte, D.P.T., D.S.İ., Bayındırlık Bakanlığı, vb. yatırımcı kuruluşlar GAP İdare-

---

si'ni ne kadar tanıyacaklar? GAP İdaresi'nin almış olduğu kararları ne kadar uygulayacaklar? Bunların ne kadarı kağıt düzeyinde kalacak? Ne kadarı yatırım programlarına alınacak? Master plan revizyonundan sonra, bunun uygulanabilirliği için "ekonomik paket" oluşmuş durumda mı? Bunun kaynağı ne olacaktır? Teşekkür ederim. Teşekkürler.

Kemal UYANIK- (Türkiye Kalkınma Vakfı)

TKV'den katılıyorum. Planın genel amaçlarından birisi "refahı sağlamak" ve bunu sağlamak için de "bölge içi ve bölgeler arası kalkınmışlık farklarını azaltmak için insanların ekonomik aktivitelere katılmasını sağlamak gerekir" denmekte ve doğru bir tespit yapılmaktadır. Ancak "dezavantajlı gruplar" dediğimiz bir grup var. Gerçi burada 7.Maddede geçiyor ama hiçbir üretim aracına sahip olmayan bir kesim var. Bunları ekonomik aktivitelere katmak için ne tür imkanlar, destekler lazım? Sanırım burası net değil, sonra netleşecek. Bölgesel kalkınma için, bu insanlara bazı destekler ve imkanlar sağlanmalı diye düşünüyorum. Ayrıca bunların karar alınma süreçlerine dahil edilmesi gerekir. Burada da bahsediliyor ama bu toplantılarda, bu tür insanların -yani hiçbir üretim aracına sahip olmayan insanların- katılmamış olmasını da eksiklik olarak görüyorum. Teşekkür ediyorum.

Eyüp KIRAN- (Diyarbakır Zırai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürü)

Sayın Başkan, Değerli katılımcılar, hepinize saygılarımı sunuyorum. Aslında Türkiye GAP'a çok değer verseydi, sanırım 30-40 yıl önce planlayıp, yapması mümkün olurdu. Bence Türkiye'nin siyasi koşullarına göre çok gecikmiş bir proje. Ben 70'li yılların başında, bir uzman arkadaşımızın Sudan'a yaptığı teknik gezinin raporuna bir göz attım. İngilizlerin sömürge koşullarında bile, 1925'de Nil'den yararlanarak sulama projesi gerçekleştirdiğini öğrendim. Dünyanın değişik yerlerinde bunlar yapılmıştır. Kaldı ki Türkiye GAP Projesi'ne çok geç el atmıştır. GAP Master Planı hazırlandıktan sonra, proje gündeme geldiğinde yaşanan sıcak bir dönem vardır. Yani Güneydoğu Anadolu'da yaşanan olağanüstü sıcak bir dönem. Bu sıcak dönemde yine ikircikli bir yapı yaşandı. Bazen sorunun ekonomik olduğu söylenildi. Dolayısıyla ekonomiye hız verilirse sorunun kapanacağı söylendi. Ama yine ekipler geldi gitti. Çeşitli heyetler geldi gitti. Hep söz verildi. Ama yine de sonuçta, nisan ayında yapılan toplantılar sonucunda, projenin 5 yıl rötörlü olduğu, ve hele hele tarım yatırımlarının da çok az bir düzeyde kaldığı ortaya çıktı.

Geçmişte, GAP İdaresi birçok sorununu, projenin büyüklüğü ve önemi açısından, rahatlıkla üst düzeyde halledebildiği için. Hükümetin diğer organları ile en azından diğer bakanlıklarla bence sıcak bir diyalogu yoktu. Ben Tarım Bakanlığı'nda yaşadıklarımından sonra bir kanaate vardım. Yanıtıyor olabilirim. Örneğin, Tarım Bakanlığı'nın bir önceki Master Planda yeri yoktur. Oysa, tarımsal projeler bölge açısından çok daha önemlidir. Çünkü sanayiye yönelik projelerden bölge yeterince yararlanamıyor. Oysa, sulamaya yönelik, tarıma yönelik projelerin, bir an önce tamamlanması gerekiyordu ama bu gerçekleşmedi. Bu da tarım Bakanlığıyla olan diyalogun eksikliğinden kaynaklanıyor, bu eksikliği bizden bir konuşmacı arkadaşımız açıkladı, dedi ki Projeye katkı verebilmek için , özellikle bölge kuruluşlarının bu bilinçte olması lazım ve görevlerinin

---

söylenmesi, ona göre hazırlıklı olmaları lazım. Biz, daha önceki dönemlerde, Bakanlığımızdan GAP'ın toplantılarına özellikle katılmama gibi bir talimat aldık. Bu da arada bir diyalog eksikliği bir sürtüşmenin olduğu, bir iletişimsizliğin olduğunu gösteriyordu. Ancak GAP İdaresi sanırım taktik değiştirdi, katılım istedi ve geniş kitlelere, sivil toplum örgütlerine, devletin diğer organlarına, yerel yönetimlere açıldı. Ben bundan da olumlu sonuçlar çıkacağını düşünüyorum, insanlar düşüncelerini söyleyecekler ve uzmanlar bunu değerlendirecekler.

Plan yapılırken çoğu zaman bazı konular hayalci oluyor. Ben pek çok konunun dikkate alındığını görüyorum. Dikkate alınmış ama çok fazla konuyu kapsıyor. Bir uzmanın, bir çok konuda görüş belirtirken, bazı teknik terimleri yeterince yerine koymadığını düşünüyorum. Arkadaşlar da bu konuda eksiklikleri dile getirdiler. Yani bir kişinin kaleminden birçok insanın fikirlerinden gelmiş ama kaleme alınırken eksiklikler oluşmuş. Yanlış anlamırsa özür diliyorum. Benim görüşlerim bu kadar, teşekkür ediyorum.

Bir Konuşmacı

Ben bir örnekle bir konuya da değinmek istiyorum. Şimdi biliyorsunuz, bu proje kapsamında barajlar ve bu barajlarda su birikimi yapıldı. Yalnız bazı veriler gözardı edildi. Örnek vermek istiyorum. Dicle'nin kaynağında Elazığ Maden'de bir çay var, bir bakır işletmesi var ve o yıllarca suyu kirletti. O suyu, buradaki barajlarda depo ettik oysa DSI'nin yapmış olduğu analiz sonuçlarından, ağır bir takım metaller, cıva, çinko tespit edildi. Bu barajda kirlilik devam ederken, önlem alınmadı ve su barajlarda biriktirildi ve çökebildiği kadar çökeldi. Halen suyun içinde kirlilik mevcuttur. Aynı şekilde Deve Geçidi Barajı'nda hidrokarbon kökenli bir kirlilik meydana geldi. Bu konuda zamanında önlem almadık. Bundan sonraki süreçte geriye dönüp de "ne yapıyoruz ne ediyoruz" diye bir değerlendirme yapıyor muyuz? diye düşünüyorum. Özellikle işletme tesislerinin kullanımı konusunda, toprak su kaynaklarının kirlenmesi konusunda, ciddi önlemler alınacak mı? Bu konuda ciddi önlemler alınıp, denetimler yapılırsa bence sürdürülebilir kavramı biraz daha tutarlı olacaktır. Teşekkür ediyorum.

Bir Konuşmacı

Ben müsaade ederseniz, genel olarak görüşülen konu değil de, tüm bu programı önümüze getiren GAP İdaresi'ne bir soru sormak istiyorum. İdare'nin gerek Diyarbakır'da, ağırlıklı olarak da Urfa'da yaptığı toplantılarda veya bizim il müdürlüğümüzle bağlantılı olarak yapılan işlerde pek çok eleman çalıştığını biliyoruz. Bu elemanlardan bir kısmı halkla ilişkiler uzmanı adı altında bize tanıtılıyor.

Mutlaka çok iyi eğitim görmüş genç, hoş genellikle de hanımlar. Ben GAP İdaresi nasıl eleman alır? Ne gibi kriterlere bakar? Ne zaman imtihan açar? Eleman alırken bölgeyi tanıyor mu diye soruşturur mu? Çok merak ediyorum. Çünkü ben o hanımların bu bölgeye uymadıkları kanısındayım. GAP İdaresi'nde diğer çalışanlarını tenzih ediyorum. Yanlışlık yapmak istemem ama gerçekten merak ediyorum, benim 30 bin tane meslektaşım işsiz geziyorken, bu projede yer alan insanların nasıl seçildiği konusunda beni aydınlatırsanız, çok sevineceğim. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Başka söz isteyen arkadaş yoksa değerlendirme için arkadaşlarıma söz vereceğim. Sayın Dağ hem GAP İdaresinin hem ondan öteye bölge planı ile ilgili projenin önde gelen danışmanlarından. Buyurun sayın DAĞ.

Rıfat DAĞ- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Danışmanı)

Sayın Başkanım, iki saattir yoğun bir çalışma içerisindeyiz. Öncelikle sizin nezaretinizde ve kontrolünüzde sürdürülen bu çalışmada, gerek Mehmet Bey'in takdimi ve gerekse arkadaşlarımızın sıcak katılımı "meseleye gerçekten de bir öz kazandırdı" diye düşünüyorum. Ben öncelikle kırsal kalkınma ve tarım boyutuyla ilgili arkadaşlarımızın değindiği hususlara, plana katılan bir kişi açısından değerlendirmeye çalışacağım. Çok kıymetli eleştiriler geldi. Çok kıymetli görüşler geldi. Ben şu kuşkuyu dile getirmek istiyorum, biz de arayış içindeyiz. Amaç, hedef ve stratejilerle ilgili doğrultulara bir diyeceğimiz yok. Ama bunu nasıl uygulayacağız? Birlikte değerlendiriyoruz. Aynı toplumda ve aynı şartlarda çalışıyoruz. Gerçekten bir arayış içindeyiz. Bunda kamunun çok önemli ve büyük bir gücü var. Bu Tarım Bakanlığıdır, Devlet Planlama Teşkilatıdır, Bayındırlık Bakanlığıdır, D.S.I.'dir, tarımsal alanla ilgili olarak Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yaklaşımıdır. Ama şunu da gördük ki bu güzide kuruluşlar, özellikle 2010 hedef programımız için önemli çalışmalar içindeler. Mesela D.S.I.'nin bu yönde özellikle sulamaya ağırlık verecek bir yatırım tercihi içinde olduğunu gözlemledik. Haliyle Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün de buna entegre olacak gibi bir yaklaşım içinde olduklarını gördük. Şimdi değerli arkadaşlarımız özellikle ziraat ve kırsal kalkınma meselesine değindiler. Ben tek tek madde başlıkları halinde değinirsem meseleyi tekrarlamış olurum, ama genelinde özet halinde cevaplırsam daha iyi olur diye düşünüyorum. Şimdi bu plan, şimdiye kadar GAP İdaresi'nin yapmış olduğu çalışmalarda ortaya çıkan aksaklıklarını görerek bu meseleye el attı ve burada özellikle kamu ortaklığı, kamu işbirliği önemli, ama hedef grubun, hedef kitlenin, bu meseleye katılmasının bu planın başarısını, özünü, esasını teşkil ettiği noktasına da gelmiş durumda. Bu nedenle özellikle kırsal alanda kırsal nüfusun, kırsal programlara aktif katılmasını sağlayacak ve o kaynakları geliştirecek bir yaklaşım bir mantık seçildi, bu, eğitim boyutudur. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi boyutudur. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi boyutudur, örgütlenme boyutudur. Bu plan üç önemli unsura atıf yapıyor. Bunun çok kıymetli bir yaklaşım olduğunu düşünüyoruz. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından. Bir de şu aşamaya kadar yapmış olduğumuz çalışmalar, meselenin organizasyonu ya da senaryosuna ilişkin bir takım tarifler yapmadığı için biraz eksik, yani biz henüz o aşamada değiliz. Bu hedeflere ilişkin faaliyetler tanımlandıkça, özellikle tarımın ve kırsal kalkınmanın alt sektörlerine ilişkin tarifleri yakalayabileceğiz ve onları görebileceğiz. Sanıyorum siz bu genel perspektife okey dedikten sonra, olur dedikten sonra bu yöndeki çalışmalar geliştirilecek ve sorunlarımız da ona cevap verecek çözümler de bir düzen içinde tanımlanacak.

Örneğin, şu aşamada su ürünlerine değinilmemiş olabilir. Biz bunu su, toprak ve biyolojik kaynakların geliştirilmesi gibi bir tanım içinde göstermeye çalıştık, önem verilmediği gibi bir düşüncenin doğmasını istemeyiz. Kamu kuruluşlarının, başta Tarım Bakanlığı olmak üzere GAP ldaresi'nin bölgede deneyimi var. Çok kıymetli araştırmacı, uygulayıcı arkadaşlarımız var, bu birikimi plana yansıtacağız.

Hemen şunu söyleyebiliriz, hayvancılığın çok önemli bir sektör olduğunu zaten işin başında tanımlamaya çalıştık, gördük ve onunla ilgili bir takım tanımlamalar getirdik, özellikle sulama dışı alanlarda tarımsal gelişmenin, tarımsal kalkınmanın motorunun hayvancılık sektörü olduğunu gördük. Gittiğimiz illerde, gittiğimiz bölgelerdeki arkadaşlarımızın katkısı bizi yönlendirmiş oldu. Kırsal kalkınmayla ilgili olarak TKV'den katılan Kemal Uyanık arkadaşımızın da ifade ettiği ve çok önemli olan dezavantajlı gruplar, yani hiçbir üretim aracına sahip olmayan bu insanlar, tarımsal imkanları yoksa, tarlası yoksa, bunlarla ilgili ne tür bir operasyonel bir çalışma geliştirilecek? Biz bu tür imkansızlıklar içinde olan kesimler için bir ön hazırlık içindeyiz, gerekli bilgilendirmeler yapıldı, hazırlandı ve soruna tanım getirebilecek aşamaya geldik. Bu tanım, madencilik olabilir, ormancılık olabilir, su ürünleri olabilir, turizm olabilir. Bu tür tarım dışı kaynakların geliştirilmesine yönelik dinamikleri harekete geçirecek bir süreç başlatacağız. Bu alanlardaki hizmetleri, katılımcı kırsal değerlendirme yöntemiyle yine kamu ortaklığı içinde Tarım Bakanlığıyla, Köy Hizmetleriyle, gönüllü kuruluşlarla birlikte çalışarak birlikte projeler geliştirerek yoğunlaştıracacağız. Toprak dağılımı 89 Master Plan'ında değerlendirilip ve toprak mülkiyet yapısının düzensiz olduğu vurgulanmıştı. Burada radikal iyileştirme mekanizmalarını hemen harekete geçirmek yapısal olarak mümkün değil, bu yönde bir beyanda bulunmak da doğru değil, bu yüksek iradeye bağlı bir iş ama şunu söyleyebilirim, bugün Fransa'da uygulanan bir uygulamaya geçilmesi düşünülüyor. Bu konu, plan sürecinde arazi ofisi ve arazi edindirme fonu gibi bir mekanizma ile tanımlanmıştır. Böyle bir kurumsallaşmaya gitmeyi düşünüyoruz. Kamu ortaklıklarıyla birlikte bir fon kurulacak, toprağa ihtiyacı olan kesime arazi geliştirilecek, stok geliştirilecek ve yine bu fon kaynakları, kullanılarak ve çiftçinin katılımı da alınarak uzun vadede borçlandırılarak arazi edindirme yönüne gidilecek, böyle bir tercih içindeyiz. Bunu plan sürecinde tartışarak göreceğiz. Ve uygulamada da koşulları zorlayacağız. Kırsal kalkınma ve tarım konusuna bakış açımıza ilişkin bir iki şey söylemek istiyorum. Bir kere doğal kaynakları ve teknolojik yapıyı geliştireceğiz. Ama sadece fiziksel alt yapıyı değil yaşam kalitesini yükseltmek bizim nihai amacımızdır. Sadece gelir düzeyini yükseltmek o verimliliği arttırmak değil bu gelirin bireylere eşit, adil ve dengeli bir biçimde dağılımını sağlayacak bir yaklaşım içindeyiz, yani nihai hedefimiz kırsal alanda da yaşam kalitesini sağlamaktır.

Nedir bu? Bu sadece fiziksel ve tarımsal alt yapı hizmetlerinin götürülmesi şeklinde düşünülmemeli, teknolojik alt yapı diye tanımlanan bir yaklaşım var: Buna fiziksel alt yapı, sosyal alt yapı, üst yapılar, teknoloji, konut ve kentleşme, çevre de giriyor. Yani sürdürülebilir gelişmenin gerektirdiği alt yapıyı, yani çevrenin destek gücünü arttıracak bir yaklaşım içinde olacak bu plan insan kaynaklarının geliştirilmesine ve eğitimine önem verilecek. Üreticilerin örgütlenme eksik-

---

liğini, ürün ve kaynak yönetimindeki düzensizliği de ciddi bir sorunlar olarak görüyoruz. Gıda güvenliğini, güvenilirliğini Mehmet Bey açıkladı. İnsan kaynakları ve eğitim konusunda da önemli boşluklar görüyoruz. Mikro finans meseleleri için, küçük çiftçinin, üreticinin, dayanışma içinde, belli bir örgütlenme yapısı içinde, çok esnek bir finansman modeline kavuşmasını sağlayacak tedbirlerde almaya çalışacağız. Üretim, verim, kalite ve pazarla ilgili ciddi sorunlar var. Entegre tarımsal mücadeleden bahsettik, belki dikkatinizden kaçmış olabilir ama bunun yönetimini çok ciddi bir şekilde talep edecek bir yaklaşım içinde olacağız, girdiyi yerinde ve optimum kullanacağız. Ziraî mücadeleyi optimum düzeyde ve entegre bir yaklaşımla yapmaya çalışacağız. Toprak ve su kaynaklarını, biyolojik kaynakları koruyacak, geliştirecek, bir düzenleme içinde olacağız. Bunu da yenilikçi bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün. Gelir düzeyi ve gelir dağılımı konusu yeterince açıklandı. İşin başında da açıklamış olduğum gibi kamusal kaynakların ve hizmetlerin etkinliğinin artırılması için kamu hizmetlerinin eş zamanlı götürülmesini sağlayacak bir üst koordinasyonun sağlanmasını da, bu program belirlemek durumunda. Bu yönde çalışmalarımız da var. Tarımsal alanda da, diğer sektörlerde de program bütününde de böyle bir yaklaşım içinde olacağımızı ifade etmek isterim. Bunu biz ağ sistemleri ve Network diye tanımladık. Kırsal kentsel alanlararası iş birliğini yoğunlaştıracak, karşılıklı etkileşimi artıracak bir yaklaşım içinde olacağız, yani yerinde kalkınmayı özendireceğiz. Bu köye dönüş programları da bunun içinde düşünülebilir. Köylü yerinde mutlu olacaksa, potansiyeli varsa, gelişebilecek kaynakları ve dinamikleri varsa bunlara destek olunacak. Bir ölçüde sanayi, kırsal kesime aktarılacak, yani kırsal sanayinin gelişmesi için de tedbirler alınacak. Buradaki Network, kırsal kentsel ağ sistemi bunları da ifade ediyor. Efendim ben başımı fazla ağrıttım. Teşekkür ederim.

Mehmet POLAT- (İktisadi Planlama ve Finans Modelleri Grup Yöneticisi)

Tartışmacı arkadaşlara da teşekkür ediyorum. Gerçekten aydınlandık, birbirimizi aydınlatmamız gerekiyor diye düşünüyorum. Benim bu 3 günlük çalışmalardan edindiğim şöyle bir izlenim var. Genelde şöyle bir izlenim var. Bir tartışmacı arkadaş proje dedi. Bunu kalkınma planı, Bölge Kalkınma Planı diye değiştirelim dedi. Bizim hazırladığımız, Bölge Kalkınma Planı ve Uygulama programlarıdır. Bizim konumuz da, ne bir idare konumu, ne de politikacı konumudur, kimseye de bir şey vaat etmiyoruz, onu da peşin peşin söyleyeyim. Yaptığımız, planın uygulanabilir olması, ayaklarının yerde olmasını sağlamaya yönelik bir çabadır. Bunun uygulanabilir olması, katılımcıların planı benimsemesine bağlıdır. Bu yaygın bir şekilde kabul edilen bir durum. Bazı konuları tartışmak için buradayız. Mesela İskan Bey, desteklemeyi tartışalım dedi, doğru desteklemeyi tartışalım, Türkiye’de bugüne kadar uygulanan destekleme sistemi bizi istenene götürdü mü? Destekleme bir yerde konu kaynağını siyasilerin kullanmasıdır. Bunun çok da etkili ve istenen neticeyi verdiğini de ben şahsen göremiyorum. Yani destekleme bazı şekillerde olmalı, ama bu üretilen şeyin, tüketicinin talep ettiğinden farklı olmasına yol açmamalı diye düşünüyorum. Bunları çeşitli platformlarda gerçekten tartışmak lazım. Çünkü sonunda, vergi mükellefinin parasının tahsis edilmesi meselesidir ve bu kötü kullanılıyor diye düşünüyorum. İkinci bir husus, ürün deseni. Bir ürün deseni olsun, mono kültür üzerine gidilmesin, ama bu olabilir mi?

Veya bunun çeşitlenmesinin şartları bir şeyleri empoze etmek mi? Destekleme mi? Bunları tartışmak lazım. Dikkatimizi çeken bazı hususlar mutlaka var, zor bir bölgede kalkınma planı yapmaya çalışıyoruz. Bir arkadaşımızın da söylediği gibi olağanüstü sıcak bir dönemden geçtikten sonra yeni bir plan hazırlanıyor. Ben herhangi bir planın, bu ulusal bir planda olabilir, bölgesel bir planda olabilir, temelde büyük farklarının olacağını düşünmüyorum. Yani her ulusal planın bir objektif fonksiyonu vardır ve bu objektif fonksiyonda kaynakları etkin kullanarak, geliri en çok almaya çalışsınız. Bu GAP Bölge Planı için de, Doğu Karadeniz’de yapılan bir bölge planı için de aynı özellikleri taşır. Ama mesela doktor arkadaşlarım söylediği bir durum var. Bu da bölgenin sıtma meselesi, bu bölgeye has bir sorun, onun da bir şekilde aşılması lazım. Ben, bu bölgenin Türkiye’nin herhangi bir bölgesiyle bir farkı olduğunu, burada yaşayan insanın İstanbul’da yaşayan insandan farklı olduğunu, İzmir’de yaşayan insandan farkı olduğunu kabul edemem. Bu bir anlamda sadece serzeniş niteliğinde. Bizim burada yapmaya çalıştığımız, sizlerle beraber anlamlı bir plan ortaya çıkartmak. Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesinden bir arkadaşım Abdullah Sezgin Bey "Tarım makineleri İmalat Sanayi geliştirilmeli" dedi. Bu her yerde olacak diye de bir şey de yok, eğer verimlilik açısından ulusal bütünlük içinde düşünülecek olursak mevcut kapasitelerin kullanımı açısından, istenen makine neden Adana’dan gelmesin veya Konya’dan gelmesin.

Bazı çalışmaların yavaş gitmesi, daha iyi olmasına çaba gösterdiğimiz için, katılımcılığı temin etmek için. Bir adımı attıktan sonra, temel ilkeler kabul görüyor mu? Bunu test etmemiz lazım, önceliklerin sıralamasını test etmemiz lazım. Ondan sonra da sanıyorum ki işi biraz daha etlendirmek, kemiklendirmek gerekir. Bunlar da her aşamada size gelecek, belki bazısını beğeneceksiniz, bazısını beğenmeyeceksiniz. Ama bunları nedenleri ile açıklamanızı isteyeceğiz birbirimizi ikna etmemiz söz konusu. Diyarbakır Tabipler Odası Başkanı arkadaşımız söyledi. Planın bilimsel olarak doğru olması gerekir ki, yaygın kabul görsün, ayrıca iyi eğitim ve sağlık gereğine de katılıyoruz. Gerçekten her şeyden önce iyi eğitim ve sağlık gereklidir diye düşünüyorum. Bir eleştiri de, Plan, ya da çizilen çerçeve diyelim, iddialı belirlemesi. Aslında bu iddia sizin iddianız. Olaya bir de bu şekilde bakmak lazım. Çünkü bu Planın çerçevesi, bölge toplantılarında gelen taleplerin bir özeti niteliindedir. Ama iddialı olmak da gerekir diye düşünüyorum. Tabip odasından bir arkadaşımız Doktor Necdet Bey bu yapılanlar sembolik mi? dedi. Bu yapılanlar sembolik değil, katılımcılığın çeşitli yöntemlerini uyguluyoruz ve özellikle de planın sağlık ayağında Diyarbakır Tabipler Odasından katılım istedik.

Su ürünleri ve benzeri konular, bunlar gözardı ettiğimiz konular değil zamanla onlar da açağa kavuşturulacak bir arkadaşımız Eyüp Bey Çalışmaya bir redaksiyon gerekir dedi evet bu toplantılardan sonra bir redaksiyon yapılacak. Benim genelde izlenimim gidişatımızın doğru olduğunu yönünde. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Toplantımızın sonuna geldik. Bitirmeden önce son olarak ilave etmek isteyeceğiniz bir husus varsa söz vermek isterim, yoksa eğer toplantıyı kapatacağım. Buyurun

---

Bir Konuşmacı

Ben üreticiler için bir Pazar yeri istiyorum. Üretici malını kendi sattığı zaman hem üretici hem tüketici kazanıyor. Teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Teşekkür ederiz. Pazarlamayla ilgili bir çalışma yapılıyor. Bu konuda size de tekrar gelir, görüş alınır. Teşekkür ederiz arkadaşımıza.

Ben, Çevre Bakanlığı Diyarbakır İl Çevre Müdürlüğü'nde taşra teşkilatında çalıştım. Bizim Bakanlığın Türkiye'nin bütün illerinde teşkilatı olmadığı için özellikle bölgenizde böyle bir projenin uygulanmasında bu konuda bazı önlemler almamızı gerektiriyor. Bu konuda temennimiz bakanlığımızın, tüm Türkiye'de, ama özellikle bölgede olan bütün illerde teşkilatlanmasını istiyoruz. Bu konuda böyle bir önerim var. Yani çünkü sanayinin yoğunlaşması nedeniyle bazı faktörler gelecek, bunların önünün alınması için gerektiğini zannediyorum. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Teşekkür ederiz. Bir arkadaşımız söz istiyordu. Siz istediniz galiba –

Bir Konuşmacı

Söz alma nedenim, bundan sonraki çalışma programı hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Yani bundan sonra, plandan sonra bizler ne yapabiliriz? Beraber ne yapacağız? O konuda biraz bilgi verirseniz biz de bundan sonra toplantılara hazırlıklı gireriz.

Dr. Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Tabii, Evet toplantı sonuna geldik, Son derece faydalı bir toplantı oldu. Öncelikle hepinize katılarınızdan ötürü teşekkür ediyoruz. Bundan sonraki çalışmalar bu seri toplantılardan elde edilen girdilerle değerlendirilerek öncelikle elinizde bulunan dokümanın gözden geçirilmesi şeklinde olacak, ondan sonra bunun sayısallaştırılmasıyla ilgili bir çalışma zaten sürdürülüyor ama şu doküman revize edildikten sonra bu revize edilmiş dokümana göre sayısallaştırılması ve çeşitli modellerden elde edilecek sonuçların plana aktarılması şeklinde devam edecek. Bu arada, sayısallaştırma ve model çalışmalarına destek olacak çeşitli projeler ve onların hazırlanması ve ilgili çalışmaların yapılması aşaması var. Orada büyük ölçüde sivil toplum örgütlerinin katkısından istifade edilecek, doğrudan doğruya hatta onlara bu projelerin uygun olan durumlarda özellikle de üniversitelerin de katkısı sağlanarak gerçekleştirilmesi yoluna gidilecek. Bunlardan bir tanesine az önce şahit olduk, Planın sağlık ile ilgili kısmına, Tabipler Odamızla birlikte diğer ilgili kuruluşların da katılımıyla katkı sağlanacak ve benzeri çalışmalar diğer Sivil Toplum örgütleriyle de yürütülecek, ondan sonra buna benzer toplantılar tekrar yapılacak. Öncelikle planın gözden geçirilmesi ve sözünü ettiğim türden projelerin katkısının da gelmesi ve sayısallaştırma ameliyesinden sonra , bu türden toplantılar tekrar edilecek. Sonraki toplantılar ister istemez da-

---

---

ha da spesifik olma durumunda. Çünkü bu toplantılar, bölgeye ilişkin sayısal verileri de içerip, onlardan hareketle ileriye dönük bir takım projeksiyonlar ve de onlara bağlı olarak uygulanacak olan uygulanması gereken politikaları içerecek, bu bakımdan giderek daha önemli ve de katkıların daha da fazla önem taşıyacağı bir aşamaya doğru gidiyoruz. Yani planı aslında hep birlikte hazırlıyoruz. Bu bakımdan zannediyorum şimdiye kadar da böyle bir uygulama yapılmadı. Böyle bir çalışmanın ilk defa da yapılması önem taşıyor ama bu katkıların sürdürülmesi, karşılıklı iletişimin sürmesi gerekiyor ki bu başarılı olabilsin. Bu birlikte çalışma sürecinin, sadece plan hazırlığında değil, plan sonrasında uygulama projeleri ortaya çıktıktan sonra da devam etmesi gerekiyor. Çünkü önemli olan planın yapılması kadar projelerin hayata geçirilmesidir. Ben o dönemde de birlikte olunacağına inanıyorum. Çünkü birlikte olmanın herkes açısından sağlayacağı pek çok yarar var. Katıldığınız için çok teşekkür ediyorum.

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

ADRES : Willy Brandt Sokak, No: 5 06680 Çankaya - ANKARA - Tel: (0.312) 442 23 24 Fax: (0.312) 440 13 84
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ : Şanlıurfa Tüneli Çıkış Ağzı, P.K. 155 ŞANLIURFA - Tel: (0.414) 314 17 50 Fax: (0.414) 313 50 73
E-mail: gap-x@gap.gov.tr internet: www.gap.gov.tr

GAP BÖLGE KALKINMA PLANI
PROJE EKİBİ
Cinnah Cad. No. 96/9
06550 Çankaya/ANKARA
Tel : (0.312) 440 52 10 • Fax : (0.312) 440 52 76
Internet : www.gapplan.org
e-mail : ozbilen@gap.gov.tr.